Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 297 (9978) | 1975 чылдың декабрь 20, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 4 коп.

Грузин ССР-ниң үлетпүрү беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен

Грузин ССР-ниң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң экономиканы хөгжүдер талазы-биле айтыышкыннарын боттандырбышаан, калбарган социалистиг чарышка үндезилээш, продукцияны сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле тоску беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң директиваларында баш удур көргени ышкаш, 1971—1975 чылдарның дургузунда продукция бүдүрүп үндүрери 39 хуу көвүдээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле доктааттынган онаалданы ажыр күүсеткен.

Продукцияның дыка хөй чугула хевирлериниң талазы-биле тоску беш чыл планының сөөлгү чылынга көрдүнген деңнел, оон иштинде кара металлдар прокадын, химиктиг волокноларны, торгу пөстерни, хөюг чигирни, мал саржаан, кат-ногаа консерваларын бүдүрер талазы-биле деңнел чедип алдынган.

Кутаисиниң автомобиль, Батуминиң электромеханика заводтарының, Цхинвальскочениң «Эмальпровод» заводунуң, «Чиатурмарганец» трестиң, Тбилисиниң шай дөңзилээр фабриказының коллективтери беш чыл планын мурнай күүсеткеннер.

Бүдүрүлгелерни чаарты кылырының болгаш техника талазы-биле эде дериириниң хемчеглерин боттандырып чоруткан. 350 ажыг цехтерни болгаш участоктарны комплекстиг механизастаан болгаш автоматчыткан; 900 механизастаан шуудулга болгаш автоматчыткан шугумнарны тургускан. Шынарның демдээн 240 кылыгларга тывыскан.

СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка киришпишаан, республиканың ажылчы чоннары боттарының кужениишкиннерин продукция бүдүрерин көвүдедириниң курлавырларын улам-на долузу-биле ажыглаарынче болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринче угландырып турарлар.

ССРЭ-ниң ТСЭ.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДӨРТКҮ ЧЫЫЖЫНЫҢ ИЙИГИ СЕССИЯЗЫ

Дүүн Кызылга, Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязы болган. Сессияны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Даргазы депутат **Ю. Л. Аранчын** ажыткан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге Барыын-Хемчик районнуң Барлыктың № 40 соңгулда округундан мөчээн депутаттың орнунга соңгуткан депутат эш **Б. Х. Хомушкунуң** бүзүредир бижиин хынаан дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Мандат комиссиязының даргазы депутат **Н. С. Бойдунуң** илеткелин дыңнааш, депутаттың бүрүн эргелиин бадыткаан доктаалды сессия хүлээп алган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы депутат **Г. В. Ивановтуң** Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң хуралдарының доктаамал чурумунуң дугайында илеткелин дыңнааш, сессия Дээди Советтиң хуралдарының доктаамал чурумун бир үн-биле бадылаан.

Дараазында сессияның хүн айтырыгларын бадылаан:

1. 1976 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайы.
2. 1976 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң болгаш 1974 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайы.
3. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң бирги болгаш ийиги сессияларының аразында Чарлыын бадылаар дугайы.

1976 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң Күрпланының даргазы депутат **М. С. Салчак** кылган.

1976 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң болгаш 1974 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң саң министри депутат **Б. К. Будегечиев** кылган.

1976 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының база 1976 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң болгаш 1974 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет талазы-биле доктаамал комиссияларының эдеринчи илеткелин Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы депутат **М. К. Шыырап** кылган.

Оон соонда үстүнде айтырыглар талазы-биле илеткелдерни чугаалажып көөрүнче кирген.

Бо талазы-биле СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары депутат **В. М. Евтешин**, № 48 тудуг эргелелиниң маляры депутат **Л. П. Лопсан**, Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозтуң даргазы депутат **Д. С. Настык-Доржу**, «Тыва кобальт» комбинаттың директору депутат **А. И. Ванжа**, «Улуг-Хая» совхозтуң ногаа бригадазының бригадири депутат **З. Л. Толмачева**, «Тээли» совхозтуң директору депутат **Ө. Ч. Кара-Доңгак**, кадык камгалал министри депутат **Н. В. Сизых**, «Тииленге» совхозтуң тракторизи депутат **А. Т. Аңгыр-оол**, Тожу райкүүском даргазы **Д. О. Дарган**, «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжузу депутат **О. С. Ондар**, Тыва АССР-ниң садыг министри **Х. А. Салчак**, Каа-Хем районда «Октябрь 30 чылы колхозтуң даргазы депутат **Б. А. Морозов** олар санал берген.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң үндүрген Чарлыктарын бадылаар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары депутат **С. Х. Красныйның** илеткелин дыңнааш, сессия бадылаан.

Оон-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү чыыжының ийиги сессиязы ажылын дооскан.

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАНЫ— ЧОННУҢ ПЛАНЫ

ЧОРГААРЛАНЫР-ДЫР БИС

Бистиң Эрзин райпозунуң ажыл-ишчилери «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин солуннардан номчуп, радиодан дыңнап таныжкаш, партияның бо чугула документизин изиг-биле деткип, бүгү совет улус-биле бир дөмей чүүлдүгзүнгеннер.

Төлевилелди номчуп орарга, ында бижээн одуруг бүрүзү совет кижиниң чаагай чоруунче угланган. Чаа онгу беш чылда кайгамчык улуг өөрүнчүг сорулгалар бистиң мурнувуста ажыттынып турар-дыр. Аңаа бистер шуптувус чоргаарлаңыр бүрүн эргелиг бис.

Мен бодум автолавкада ажылдап, Ленин аттыг колхозтуң малчыннарын аъш-чем, үлетпүр-барааннары-биле каш чыл улаштыр хандырып келдим. Бо доозукчу чылда ай санының бүдүрүлге планын 150 хуудан кудулатпайн келдим.

Беш чыл планын декабрь айның эгезинде күүседип, 466 муң 400 рубльдиң барааның сайгарган мен.

XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилели совет кижи бүрүзүнге долу хамаарыжып турар чүве болганда, ында төлевилеттинген сорулгаларга хей-аъдым улам көдүрлүп, партийжи съездиниң ажыттынар хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш чедиишкинниг ажылдаарын хүлээнип, төлевилелди бүрүн чүүлдүгзүнүп деткидим.

Ү. БИЧЕ-ООЛ,
чолаачы-садыгжы.

КИЖИ МАГАДАП ХАНМАС-ТЫР

Чаа онгу беш чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының дугайында XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилелин солуннарга парлап, радиога дамчыткан болгай. Эрткен беш чылдың иштинде совет кижилер партияның салган программазын күүседип, боттарының чуртунга коммунизм тургузарының оруунче бурунгаар улуг базымны кылган.

Келир беш чылда база кайгамчык өндүр улуг пландар, сорулгалар салдынганын көргеш, кижи магадавас аргажок-тур. Совет кижиге бүгү-ле эки чүвени бээр, ажылчы чоннуң амыдыралын улам бурунгаар хөгжүдер сорулганы партия, чазак салып турар.

Бистиң бригадавыс ол өндүр улуг пландарны база таныжып көрген, бүгү чон, бүгү совет кижилерге үнүвүс кадып, 1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарын чүүлдүгзүнүп, деткип тур бис.

С. САНДАН,
«Кызыл тудуг» эргелелинде тудуг бригадири.

1976 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында

Тыва АССР-ниң Күрпланының даргазы депутат М. С. САЛЧАКТЫҢ илеткели

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1976 чылда республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планын чугаалажып көөрү-биле бо сессияга киирип турар дээрзин эш М. С. Салчак илеткелиниң эгезинде чугаалаан. План болза, СЭКП ТК-ның, Совет чазактың шиитпирлеринге, СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге болгаш аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң чоокта чаа болгулаан сессияларының документилеринге дүүштүр ажылдап кылдынган.

Тываның ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүнү-биле деткип турар. Эш Л. И. Брежневтиң «Тайбыңның алдын медалы-биле» шаңнатканын олар ханы сеткил ханыышкын-биле хүлээп көрүп, ону ленинчи партияның, совет улустуң тайбыңның херээнге улуг салыышкынының бедик үнелели кылдыр көрүп турар.

Декабрь 14-те парлалгага чарлаттынган болгаш бо хүннерде бүгү-ниитиниң чугаалажып көрүп турары «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп XXV съездиге СЭКП ТК-ның төлевилели ,бистиң Төрээн чуртувустуң келир беш чылда бүгү талалыг хөгжүлдезиниң өндүр улуг сорулгаларын төлевилеп турар. Ол чугула документини бистиң республиканың чер болганда ажылчы чоннар таныжып, бүгү чурттаазы ышкаш, бүрүн чүүлдүгзүнүп деткип турар.

Илеткелчи оон ыңай Тываның ажылчы чоннарының СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүсетпишаан тоску беш чылдың болгаш 1975 чылдың пландарын күүседиринге чедип алган түңнелдеринге доктааган.

Республикага үлетпүрнүң ниити продукциязы тоску беш чылда 1,5 катап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 32 хуу өскен. Үлетпүрнүң ниити продукциязының хемчээли чыл планының түңү-биле 103,5 хуу күүсеттинер.

Бо беш чылда элээн хөй колхозтар болгаш совхозтарның ажылынга, капитал тудуг, транспорт болгаш харылзаага, чоннуң чаагай чоруун бедидеринге, садыгның болгаш коммунал хандырылганың хөгжүлдезинге, улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының, культураның талазы-биле чамдык эки түңнелдерни республика чедип алган.

1975 чылда үлетпүрнүң ниити продукциязының чыл планының күүселдези 102,2 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 103,3 хуу болур хире. «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттар, Каа-Хем хөмүр-даш разрези, Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводу, даараныылга комбинады, алгы заводу, типография, автосептелге заводу, эът-сүт болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң чамдык бүдүрүлгелери бо чылды эки көргүзүглерлиг доозуп турар.

Бо чылын пландан ажыр барык 1,5 млн. рубльдиң ниити продукциязы, 2,7 млн. квт. шак электроэнергия, 64 муң тонна хөмүр-даш, 400 тонна даг-дүгү, 40 муң рубльдиң даараныылга кылыглары, 8 муң эжеш хөм, 1,8 муң эжеш кидис идиктер бүдүртүнген турар.

1975 чыл кандаашкынныг берге болза-даа, республиканың колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге дүк садарының планын күүсеткен, элээн хөй ажыл-агыйлар малдың баш санының өзүлдезин чедип алган, эрткен чылдаа элээн хөй мал чемнерин белеткээн.

1975 чылда ниитизи-биле 106,9 млн. рубльдиң, 1974 чылга деңнээрге 23,5 хуу хөй капитал салыышкынны шиңгээдип алган турар. Кол фондуларны 82,9 млн. рубль, эрткен чылдаазындан 24,4 хуу хөйнү ажыглалга киирер. Автооруктар тударынга 5,7 млн., септээринге — 4,8 млн. рубльди эрткен чылдаазындан 8,9 хуу хөйнү берген.

Көдээ ажыл-агыйга херээлиг болгаш ажыл-агыйжы арга-биле совхозтарга 25,7 млн. рубльди, колхозтарга 5 млн. рубльди, мелиорация ажылдарынга 4,6 млн. рубльди капитал тудугга шиңгээдип алган. Чер-чер Советтериниң капитал тудуунуң хемчээли 11 хуу өскен.

Чуртталга болгаш социал, культура, амыдырал тудуунга хөй капитал салыышкынны киирген. 81,5 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн, 1760 өөреникчи өөренир школаларны, 340 уруглар турар ясли, садтарны болгаш элээн каш клубтарны ажыглалга киирген.

Ниити ажыглалдың транспорту чүък сөөртүрүнүң планын 102,7 хуу, пассажирлер аргыштырарын 103,6 хуу күүсеткен. Күрүне болгаш кооперация садыы үүрмектеп садар бараан саарылгазын 100,4 хуу күүсеткен. Амыдырал хандырылга планы күүсеттинер, эрткен чылдан 3,9 хуу хөй болур.

Илеткелчи оон ыңай 1976 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планын чугаалааш, ук планны бүгү-ле сонуургалдыг черлерниң киржилгези-биле ажылдап кылган дээрзин демдеглээн.

1976 чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планында республикага үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлин 100,4 млн. рубль чедирерин, азы 10,9 хуу, сайгарар продукцияның хемчээлин 12,7 хуу, тус чер (ийи дакпыр) чагыргалыг үлетпүрнүң ниити продукциязын 6 хуу өстүрерин көрүп турар. Тудуг материалдар, ыяш болбаазырадыр, эът-сүт, аъш-чем үлетпүрлериниң продукция бүдүрериниң темпизи элээн дүргедээр.

Чылыг энергиязын бүдүрерин 10,5 хуу, хөмүр-даш тывыжын 670 муң тонна чедирерин, даг-дүгүн 57,7 хуу, демир-бетон кылыгларны болгаш конструкцияларны 38,8 хуу, тудуг тууйбузун 15,3 хуу, тудуг ыяжын 8,4 хуу, дилиг материалдарын 13,8 хуу, кидис идикти 4,5 хуу көвүдедирин көрүп турар.

Чурт үлетпүр эргелели культура-амыдырал барааннарын бүдүрерин 29,7 хуу, оон иштинде мебельди 14,8 хуу улгаттырар. Аъш-чем үлетпүрү хлеб болгаш хлеб продуктулар бүдүрерин 3,5 хуу, эзиртпес суксуннарны 2,2 катап, пивону 13,5 хуу, далган бүдүрерин 16,7 хуу көвүдедир.

Үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ниитизи-биле 6,7 хуу бедидер. Ниити продукцияның 86 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенинден алыр. Үлетпүрнүң бүгү адырларынга аъш-чем болгаш эът-сүт бүдүрүлгелеринге продукцияның шынарын бедидеринче улуг кичээңгейни салыр.

Республиканың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының мурнунда 1976 чылда улуг болгаш нарын сорулгалар салдынып турар. Көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязының хемчээлин 110 млн. рубль чедирери, азы тоску беш чылдың чылда ортумак деңнелинден 40,5 хуу хөй болуру көрдүнген.

Тарааның ниити чыылдазын 283 муң тонна, картофельдиин — 41,7 муң тонна, ногааныын — 12,9 муң тонна чедирер, ол сөөлгү чылдарның ортумак чыылдаларындан 1,5 катап хөй. Күрүнеге 50 муң тонна тарааны садар. Тараа культураларының гектардан ортумак дүжүдүн 10 ц., картофельдиин— 90 ц., ногааларының — 121 ц. чедирер.

Ниитиниң малының баш санын — мыйыстыг бода малды 7,9 хуу, хой болгаш өшкүнү 4,5 хуу өстүрер. Эътти бүдүрерин 6,3 хуу өстүрүп, күрүнеге 27,5 муң тоннаны садар. Бо сорулганы малды дүрген семиртип чемгерип, одарладып база өстүрүп тургаш шиитпирлээр.

«Республикага хой ажылын улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында» СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалынга дүүштүр дүк бүдүрерин 3,6 хуу, бир хойдан кыргылданы 2,350 кг чедир өстүрерин, 2700 тонна дүктү күрүнеге садарын планда көрүп турар. Чурттакчы чоннуу үзүктел чок хандырары-биле сүт бүдүрерин 15,6 хуу өстүрүп, күрүнеге 23 муң тоннаны садар, чуурга бүдүрерин 14,6 миллион чедирер.

Көдээ ажыл-агыйны улам хөгжүдеринге күрүнениң 45 млн. рубль капитал салыышкынын, 7 млн. колхозтар хөреңгизин киирер. Мелиорация ажылдарынга 4,47 млн., чаа одарларны суггатчыдарынга 400 муң, суггатчыткан одарларны чаарты кылырынга 280 муң рубльди, чер суггарарынга 1,1 млн. рубльди киирер.

Көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге объектилерин тударынга 34,5 млн. рубльди, оон иштинде совхозтарга мал кажаалары тударынга 12,6 млн. рубльди киирер. 13,2 муң баш мал кирер кажааларны ажыглалга киирер.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары 1976 чылда бедик бүдүрүкчүлүг 200 ажыг тракторларны, 200 хире комбайннарны, 570 автомашиналарны болгаш өске-даа техникаларны, четчир сапныг чемиштчидилгелерни алыр.

Онгу беш чылдың бирги чылында капитал тудугга ниитизи-биле 127,4 млн. рубльди, бо чылын шиңгээдип алырындан 6,7 хуу хөйнү киирер. Тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 102,1 млн. рубль болур, 89,9 млн. рубльдиң кол фондуларын ажыглалга киирер. Капитал салыышкыннарның 60 хуузу доостур болгаш шилчээн объектилерге мөөңнээр. Чер-чер Советтериниң төпчүткен болгаш төпчүтпээн капитал салыышкыннарының ниити хемчээли 38,1 хуу өзер.

Автооруктар тудуунга болгаш ажаалдазынга 6,7 млн. рубль көрдүнген.

1976 чылда чуртталга болгаш социал-культура, амыдырал объектилеринге улуг хемчээлдиг тудугларны планда көрдүнүп турар. Чуртталга тудуунга 1975 чылда шиңгээткенинден 59,1 хуу, коммунал ажыл-агый объектилеринге болгаш чаагайжыдылгага 62,6 хуу, чырыдыышкынга 17,6 хуу, кадык камгалалынга 34,4 хуу, культурага 37,6 хуу хөй капитал салыышкыны турар. Ажыглалга 122 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн, 1672 олуттуг школаларны, 790 орунуг уруглар садтарын, 1740 олуттуг клубтарны ажыглалга киирер. Кадык камгалалының объектилеринге — Бай-Хаактың болгаш Эрзинниң эмнелге комплекстеринге эвээш эвес капитал салыышкыннарын шиңгээдип алыр.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң суг шыгжамырының суг алыр зоназынга тудуг ажылдарының хемчээли 1976 чылда улуг болгаш чугула болур. Суг шыгжамырының орнун белеткээринге капитал салыышкынның ниити хемчээли 1975 чылда шиңгээдип алдынарындан 5 катап өзер. Чаа Шагаан-Арыгның тудуунга 12,83 миллион рубль көрдүнген. Суг алыр зонаның кедээ суурларының тудуунга 3,5 млн. рубльдиң, суг алыр черлерни катап тургузарынга болгаш компенсациязынга 1,5 млн. рубльди шиңгээдип алырын көрүп турар.

Бойдус камгалалынга 2 млн. рубль көрдүнген.

1976 чылда автомобиль, хем болгаш агаар транспортунга чүък сөөртүлгезн 11,7 хуу, оон иштинде ниити ажыглалдың автотранспортка 12 хуу, агаар транспортунга 10,5 хуу өзер. Пассажирлер аргыштырары ниитизи-биле 3,6 хуу, оон иштинде автотранспортка 3,7 хуу өзер.

Ниити ажыглалдың автотранспортунуң хөгжүлдезинге эрткен чылдыңындан хөй капитал салыышкыны көрдүнген. Харылзаа улам ыңай хөгжүүр.

Чурттакчы чоннуң материалдыг чаагай чоруунуң улам бедиирин планда көрдүнүп турар. Чоннуң акша орулгазы барык 4,5 хуу, ажылчын, албан-хаакчыларның ажыл төлевири 4,3 хуу, пенсия хандырылгазы 8,7 хуу өстүрерин төлевилеп турар. Күрүне болгаш кооперация садыының бараан саарылгазы

(Төнчүзү 2-ги арында).

ЧУРУКТА: сессияның ажылының үезинде.

Совет-вьетнам дугуржулга

Декабрь 18-те Москвага чоруткан чугаалажыышкыннарның түңнелинде, 1976—1980 чылдарда үлетпүр бүдүрүлгелерин болгаш өске-даа объектилерни тударынга Вьетнам Демократтыг Республикага Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш техниктиг дузаламчы көргүзериниң дугайында дугуржулгага ат салган. Чаа улуг энергетиктиг объектилерни, химия, машина тудуу болгаш хөмүр-даш үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин, тудуг материалдары бүдүрериниң, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң объектилерин дерииринге кады ажылдажылганы, а ол ышкаш геология шинчилелдериниң, көдээ ажыл-агыйның болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының талазы-биле кады ажылдажылганы баш удур көрүп турар.

Ат салдынган дугуржулга болза, дайынның аар-берге үржуктарын дүрген ажып эртериниң, улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң, чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин турумчударының база чоорту бедидериниң, социализмниң материал-техниктиг баазазын тургузарын дүргедедириниң талазы-биле Вьетнам Демократтыг Республиканың мурнунда туруп турар чугула сорулгаларын шиитпирлээринче угланган.

Дугуржулгага: Совет Эвилелиниң чазааның төлээлеткени-биле — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков; ВДР-ниң чазааның төлээлеткени-биле ВДР-ниң ССРЭ-де элчини Нгуен Хыу Кхиеу ат салган.

(СЭТА).

РСФСР-ниң чогаалчыларының дөрткү съездизи ажылын дооскан

РСФСР-ниң чогаалчыларының IV съездизиниң делегаттары болгаш аалчылары декабрьның 18-те Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга түңнел хуралга чыглып келген.

Республиканың Чогаалчылар эвилелиниң удуртур органнарын болгаш ССРЭ-ниң чогаалчыларының VI съездизинче делегаттарны соңгааның талазы-биле бадылаашкынның түңнелдерин номчуп дыңнаткан. Баштаар черни 172 кижи болгаш ревизия комиссиязын 67 кижи составтыг кылдыр соңгаан.

ССРЭ-ниң чогаалчыларының VI съездизинче делегаттарга 276 кижини соңгаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге чорудар чаганы РСФСР-ниң чогаалчыларының IV съездизиниң киржикчилери диңмиттиг адыш часкаашкынының адаа-биле улуг сорук кириишкинниг хүлээп алган.

* * *

Россия Федерациязының чогаалчыларының IV съездизинден соңгаан РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черниң баштайгы пленуму декабрь 18-те болган.

Пленум РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазынга **С. В. Михалковту**, дарганың оралакчызынга **Ю. В. Бондаревти** соңгаан.

РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретарьларынга: **М. Н. Алексеев, А. Г. Алексин, А. А. Ананьев, Г. А. Ахунов, С. В. Викулов, Д. А. Гранин, Ю. Т. Грибов, Р. Г. Гамзатов, С. П. Данилов, Н. Г. Дамдинов, В. В. Лементьев, А. В. Емельянов, С. П. Залыгин, В. А. Закруткин, М. С. Каримов** (Мустай Карим), **А. П. Кешоков, В. М. Кожевников, А. Д. Коптяева, Д. Н. Кугультинов, К. Ш. Кулиев, В. В. Липатов, Г. М. Марков, Е. И. Носов, С. С. Орлов, С. С. Смирнов, А. В. Софронов, В. М. Санги, А. И. Смердов, Л. Л. Сорокин, А. Н. Тимонен, В. Д. Федоров, А. Н. Чепуров, Н. Е. Шундик** оларны соңгаан.

РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң организастыг-чогаадылга айтырыгларының талазы-биле секретарынга **М. П. Шевченкону** бадылаан.

РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң ревизия комиссиязының баштайгы пленумунга оон даргазынга **Г. А. Семенихинни**, дарганың оралакчызынга **М. Д. Львовту** соңгаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөртку чыыжының ийиги сессиязы

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

ның хемчээли 3,1 хуу, оон иштинде күрүне садыының — 3 хуу, кооперацияның — 3,3 хуу өзер. Ниитиниң чемненилгезиниң саарылгазын 2,6 хуу, бодунуң продукциязын сайгарарын 3,7 хуу улгаттырар. Садыг объектилерин тударынга 4,4 млн. рубльди, оон иштинде күрүне садыынга 2,9 млн. ажыг рубльди, кооператив садыынга 1,5 млн. рубльди киирер. 1976 чылда чурттакчы чонга 18 министерстволар, ведомстволар 3,71 млн. рубльдиң, бо чылдыындан 6 хуу хөй ачы-дузазын чедирер. Көдээге амыдыралдың ачы-дуза чедирилгези 12,3 хуу өзер.

1976 чылда сес класс доостканнарның 90 ажыг хуузу өөредилгезин уламчылаар, школачыларның, уруглар албан черлеринге турар чаштарның саны өзер. 1870 ажыг кижи дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринче кирер. Өөредилге черлериниң доозукчулары 1200 ажыг специалистер ажылдап үнер.

Оон ыңай илеткелчи Тываның ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш белеткенип турарын, съезд мурнуу чарында үе шыңгыы бодаанып, шугдүнериниң үези болур дээрзин демдеглээш, бар курлавырларны четче ажыглаарының, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш продукцияның шынарын бедидериниң чугулазын, эртип турар чылдың түңнелдеринден чогуур түңнелдерни кылырының эргежок чугулазын чугаалаан. 1975 чылдың чижек түңнелдери болза, хожудаашкыннарны болгаш ажыл-агыйжы эвес чоруктарны болдурган бүдүрүлге участоктарынче, ажыглаттынмаан курлавырларны болгаш аргаларны илередиринче, коллектив бүрүзүнүң ажыл-чорудулгазын экижидеринче онза кичээнгей салырын негеп турарын айыткан.

План күүселдезиниң дугайын чугаалааш, эш Салчак күрүне планының күүселдези дээш чамдык черлерде харысалганың кудузун, план күүселдезин үзер фактыларның барын демдеглээн. 1975 чылдың планын «Тудуг кезектери» комбинат күүсетпейн баар болгаш барык 7 муң кубометр кезектерни болгаш конструкцияларны чедир бербес. Демир-бетон завод, Ак-Довурактың ДБК-зы база планнарын күүсетпес. Кызылдың туйбу заводу 5 млн. туйбуну, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы 10 муң кубометр дилит материалдарын чедир бербес. «Тудуг кезектери» комбинаттың, туйбу заводунуң, ыяш үлетпүр ажыл-агыйының болгаш дузалаар бүдүрүлгелериниң бүдүрүп турар продукциязының шынары куду.

Кызылдың пиво заводу пиво болгаш ээзиртпес сускуннар бүдүрериниң, Кызылдың болгаш Чадаананың хлеб заводтары, балык заводу планнарын бо-ла күүсетпейн баар. Капитал тудуг планы 1975 чылда багай күүсеттинип турар. Тудуг-монтаж ажылдарының планы 83,8 хуу, кол фондуларны ажыглалга киирери — 81,8 хуу, чуртталга шөлү — 81,6 хуу хире болур.

Тудуг организацияларының күш-ажыл чепсеглээшкининиң фондузу 1,5 ажыг катап, механизастаттынганы барык 1,5 катап өскен. Ынчалза-даа фондудан эгидип алыышкын куду болуп арттывышаан. Организастыг чорук план күүселдезиниң чугула курлавыры турбуже ону чедир үнелевейн турар. Бо чылдың 9 айларында прогул болгаш анаа дуруушкуннуң уржуундан «Тыва тудуг» трест 8385 кижи-хүн, «Тыва көдээ тудуг» трест 7113 кижи-хүн, «Тыва суг тудуг» трест 2700 кижи-хүн чидирген. Тудугларны хуусаазында дужаавас, шугургедээшкин кылган шынар кудулаар чорук ылаңгыя «Тыва көдээ тудугнуң» адырларында бар.

Чамдык ажыл-агыйларда камналга чурумун багай сагып, электроэнергияны, одаар чүүлдү, чиг-этти болгаш материалдарны ажыр чарыгдап турар. Электри энергиязын «Кызыл ЦЭС тудуг» эргелел, суг-канал эргелел, тудуг материалдарын «Тыва тудуг», «Тыва көдээ тудуг» трестер болгаш өскелер-даа хөйнү ажыр чарыгдаан. Министерстволар, ведомстволар, чер-чер Советтери, тудуглар болгаш бүдүрүлгелер камналга дээш боттуг хемчеглерни алыр ужурлуг.

Илеткелчи оон ыңай көдээ ажыл-агыйда четпестерге болгаш ажыглаттынмайн турар курлавырларга доктаагаш, СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг «Барлык», «Кара-Хаак» совхозтарның ногаа культураларындан чавыс дүжүт ап турарын, суггарылга агрегаттарын багай ажыглап турарын шыңгыы шүгүмчүлээн. Ол ышкаш «Чыраа-Бажы», «Алдан-Маадыр» совхозтарда тракторларны кончуг багай ажыглап турарының чижектерин көргүскеш, ындыг четпестер Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр районнарының ажыл-агыйларында база бар дээрзин демдеглээн.

Амгы үеде колхозтар болгаш совхозтар мал кыштагладыышкынын организастыг болгаш чидириг чок эрттирериниң берге болгаш чугула сорулгазын шиитпирлеп турар. Бо талазы-биле организас чок болгаш ажыл-агыйжы эвес чоруктар, ындында-ла эвээш мал чемнерин камналга чок чарыгдаар фактылар ылаңгыя Каа-Хем, Таңды, Тес-Хем болгаш өске-даа районнарда бар.

Чурттакчы чонну хандырыглыг турар адырларның — садыгның, амыдырал болгаш коммунал хандырылгазының, медицина албан черлериниң болгаш өскелериниң-даа ажыл-чорудулгазында шыңгыы четпестер болгаш ажыглаттынмайн турар курлавырлар хөй.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели министерстволар, ведомстволар удуртукчуларындан, хоорайкүүскомдан, райкүүскомнардан, көдээ Советтерден, бүдүрүлге, тудуг, ажыл-агый удуртукчуларындан удуртулга деңнелин бедидерин, план чурумун хажык чок күүседирин хандырарын негеп турар.

Ам организакчы ажылды планның салым-чолун шиитпирлеп турар черлерже — бүдүрүлгелерже, тудугларже, колхозтарже, совхозтарже углаңдырып, улам күштелдирер ужурлуг. Чер-чер Советтери коллектив бүрүзүнге күш-ажылчы кедудүүшкүнү болдуруп, ажыл-ишчилерни күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгени организастаарының депшилгелиг аргаларын ажыглаарынче мобилизастаары чугула.

Улус ажыл-агыйның хөгжүлдеринге киирип турар аажок улуг капитал салыышкыннардан эң хөй бериишкиннерни алыр төлээде, ажыл-ишчи чорук, чаа чүүлдерни шиңгээдип алыры, ажыл-агыйны экономикага үндезилээн метод-биле чорудары эргежок чугула. Ам кол чүүл болза, тоску беш чылдың сөөлгү чылын чедиишкиниг доосказ, оңгу беш чылдың бирги чылының планнарын шалыпкын боттандырып кирери болур деп, илеткелчи түңнелинде чугаалаан.

1976 ЧЫЛДА ТЫВА АССР-НИҢ КҮРҮНЕ БЮДЖЕДИНИҢ ДУГАЙЫНДА БОЛГАШ 1974 ЧЫЛДА КҮРҮНЕ БЮДЖЕДИНИҢ КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң саң министри депутат Б. К. БУДЕГЕЧИЕВТИҢ илеткели

СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленуму 1976 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планын база ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелдерин чугаалааш, чүүлдүг деп көрген.

Пленумга эш Л. И. Брежневтиң делгереңгей чүве чугаалааш, тоску беш чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң түңнелдерин бүгү талалыг болгаш ханы анализтээш, оңгу беш чылда —1976—1980 чылдарда кол-кол сорулгаларны тодараткан.

Совет Тываның ажылчы чоннары төрээн Коммунистиг партиязынга, СЭКП ТК-ның Политбюрозунга, Леонид Ильич Брежневтиң бодунга тайбың хереэнге мөгег чок сагыш салыышкынны дээш кызыгаар чок өөрүп четтиргенин илеретпишаан, эш Л. И. Брежневке «Тайбыңның алдын медалы» тывыскаанын ханызы-биле чүүлдүгзүнүп, аңаа өөрүп турарлар.

Бо чылдың декабрьда болган ССРЭ-ниң Дээди Совединиң IV сессиязынга, РСФСР-ниң Дээди Совединиң II сессиязынга, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң 1976 чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң болгаш Күрүне бюджединиң дугайында хоойлуларны хүлээп алган.

«1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП-ниң XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелин бүгү совет улус-биле бир демей Тываның ажылчы чоннары бир эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп турар.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүсеткенишаан, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү адырларынга улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Тоску беш чылдың дургузунда үлетпүр продукциязының бүдүрүлгези 1,5 катап, улус ажыл-агыйынга капитал салыышкыны колдуунда 50 хуу, кол фондуларны ажыглалга киирери 32 хуу өскен, көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы элээн быжыглаттынган.

Республикада дыка хөй чуртталга тудуглары кылдынган, бараан саарылгазы болгаш чонга коммунал амыдыралдың ачы-дуза чедирилгезиниң хемчээли өскен, ол ышкаш улус өөредилгези, культура, кадык камгалалы база социал хандырылга улам ыңай сайзыраан.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының туруштуг хөгжүлдези бюджеттиң орулгазын чедиишкиниг күүседиринге болгаш бистиң республиканың экономиказын база культуразын көдүрер эргежок чугула саң-хөө курлавырларының орулгаларын долузу-биле хандырарынга дузалаан деп илеткелчи айыткан.

Тыва АССР-ниң 1975 чылда Күрүне бюджеди 1970 чылга деңнээрге 20 млн. рубль өскен, соң түңнелинде улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге чарыгдалдар 74 хуу улгаткан.

Тыва АССР-ниң 1975 чылда Күрүне бюджеди орулгалар болгаш чарыгдалдар талазы-биле чедиишкиниг күүсеттинип турар. Бүгү районнарның, хоорайларның, көдээ болгаш суур Советтериниң бюджеттериниң орулга алыр кезин күүсеттинер.

Тыва АССР-ниң 1976 чылда Күрүне бюджедин орулгалар болгаш чарыгдалдар талазы-биле 74144 муң рубль түңге баланстап бээри-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели сессияга киирип турар деп илеткелчи чугаалаан.

Бюджеттиң - төлевилели РСФСР-ниң 1976 чылда күрүне бюджединиң дугайында Хоойлуга долузу-биле дүүштүр ажылдап кылдынган болгаш бистиң республиканың экономиказын база культуразын улам ыңай хөгжүдеринге эргежок чугула херек-биле хандырар.

Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын болгаш бүдүрүлгениң рентабельдиг чоруун бедиткенинге үндезилээш, республиканың 1976 чылда Күрүне бюджединиң орулгаларын алырын көрүп турар. 1975 чылга деңнээрге орулга 2,4 хуу өзер. Оон хөй кезин 57864 муң рубль азы 78 хуузу беш чылдың бирги чылында ол планны күүседир бүдүрүлгелерден, ажыл-агыйның бүгү адырларындан, оларның министерстволарындан, социалистиг ажыл-агыйдан кирер.

Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир база СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг ужуражыр дээш ажылчы чонунуң ортузунда калбарган социалистиг чарыш чамдык бүдүрүлгелерниң, ажыл-агый адырларының экономиктиг көргүзүглерин бедидеринге дузалаан. Ол чорук республиканың 1975 чылда Күрүне бюджединиң орулгалар талазы-биле планын 101,6 хуу күүседирин хандырып турар.

Оон-биле кады улустуң херегле барааннарын бүдүрүп турар дыка хөй бүдүрүлгелер тургускан ассортимент ёзугаар продукция сайгарарының доктааткан планнарын күүсетпейн турар болгаш мөөңнеп база үүрмектеп садар садыг черлериниң бүдүрүлгелери тускай фондуну барымдаалап турган барааннарны чедир албас чоруктар бар. Мындыг чүүлдериниң түңнелинде бо чылдың бюджединге саарылгадан үндүрүг кирери чедир алдынмас.

Тус черге чагырткан бүдүрүлгелерниң орулгазындан бюджетке төлевилел 1976 чылда 6011 муң рубль кылдыр көрдүнген азы 1975 чылдан 1334 муң рубль хөй. Ол болза бүдүрүлгелерниң сайгарылга база орулга хемчээлиниң өскениниден, рентабельдиг деңнелин бедиткенинден болган. Оңгу беш чылдың бирги чылында ол планны күүседир бүдүрүлгелерден, ажыл-агыйның бүгү адырларындан, оларның министерстволарындан, эргелелдеринден продукция бүдүрериниң, сайгарарының бүдүрүлгечи эвес чарыгдалдарының кызырарының талазы-биле немелде курлавырларны дилеп тывары негеп турар.

Продукция бүдүрер болгаш сайгарар планныг онаалдаларын, доктааткан орулга алырының, бюджетке төлевирлер даалгазын үргүлчү күүседип турар бүдүрүлгелер республикада бар. Оларга «Тыва дагдуг» комбинат, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези, «Тыва коммунэнерго», «Водоканал» эргелели болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Ынчалза-даа продукция сайгарарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, бот-үнениң чиигедириниң планнарын күүсетпес, бүдүрүлге күчүлерин долузу-биле ажыглавас, фондунуң эгидилгезин кудулаадып турар бүдүрүлгелер ам-даа хөй. Оон чылдагааннарындан орулганың болгаш бюджетке төлевирлерниң планнары күүсеттинмейн турар.

Тудуг-материалдары үлетпүрү каттыжыышкынының продукция сайгарарын болгаш орулга планын бо чылын доктаамал күүсетпейн келген. Он айларда продукция бүдүрериниң хемчээлин эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 6,8 хуу кызырган. Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый чериниң саң-хөө ажыл-агый чорудулгазы бо чылын кудулаан.

Экономиканы хөгжүдеринге, ажылчы чоннуң чаагай чоруун бедидеринге, ол ышкаш бюджеттиң орулгазын тургузарынга күрүне страхованиези кескү рольду ойнап турар. Курстрахованиениң 1975 чылда орулгазы 1970 чылга бодаарга 2,5 катап өскен.

1976 чылдың улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планын болгаш Күрүне бюджедин чедиишкиниг күүседирде СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр бүдүрүлге күчүлерин эң долу ажыглаар, продукцияның шынарын бедидер, оон ассортиментизин калбартыр, садыг организацияларынга чоннуң херегләәр чугула барааннарын немей бүдүрер болгаш сөөртүр, социалистиг хөреңгини камгалаарын хандырары ышкаш комплекстиг хемчеглерни боттандырар ужурлуг.

1976 чылдың Күрүне бюджединиң чарыгдалдарының ниити түңү 74144 муң рубльге тодараттынган. Ол дээрге 1975 чылда турганындан 1813 муң рубль (2,5 хуу) хөй болур. Ук түңнүң 95 хуузу улус ажыл-агыйын болгаш социал-культура хемчеглелин акшаландырарынга кирер.

Республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге 23516 муң рубль төлевилеттинген азы 1974 чылга деңнээрге 1891 рубль (8,7 хуу) хөй болур. Бүдүрүлгелерниң хөреңгизинден 7196 муң рубль база кирер.

1976 чылда чурт үлетпүрүн хөгжүдеринге 2582 муң рубль көрдүнген, ук акшаландырыышкын Элегес-Аксында хана материалдары бүдүрер заводтуң тудуун доозарынга болгаш өске-даа объектилерни тударынга четчир.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелерин калбартырынга болгаш хөгжүдеринге оон мурнунда чылда турганындан 534 муң рубльди хөйнү чарыгдаары көрдүнген. Кызылда амыдырал хандырылганың комплекстиг баазазының тудуун уламчылаар.

Республиканың чурттталга-коммунал ажыл-агыйын хөгжүдеринге бюджеттен 14.859 муң рубльди чарыгдаары көрдүнүп турар. Ол дээрге 1975 чылда турганындан 1370 муң рубль хөй болур. Бо акша-хөреңгилер чурттталга болгаш коммунал ажыл-агый черлериниң тудуунга, чурттталга фондузунуң капитал болгаш агар септелгезинге, хоорайлар болгаш район төптериниң чагайжыдылгазынга ажыглаттынар.

1975 чылда чурт үлетпүрүн, коммунал ажыл-агый бүдүрүлгелерин калбартыр, оларның ажылын экижидер талазы-биле элээн ажылдарның кылдынганын илеткелчи демдеглээн. Ылаңгыя Кызылдың одалга системазын төпчүдер талазы-биле улуг ажылдар кылдынган.

Ындыг болзажок чурт үлетпүрүнүң ажылында улуг четпестер бар, бюджеттен көрдүнген акша-хөреңгилерни чогуур сорулгаларынга дүүштүр ажыглавас чоруктар бар. Чоннуң амыдырал-хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелери эрткен он айларда чонга ачы-дуза чедирериниң сайгарылга планын 98 хуу күүсеткен. Даараныылга фабриказы, техника септээр чер, Шагаан-Арыгның, Ак-Довурактың, Мөңгүн-Тайганың амыдырал-хандырылга комбинаттары планныг онаалдаларын күүсетпээн. 19 бүдүрүлгелерниң аллызы ачы-дуза чедирериниң бот-үнезин аарттаткан. Туранның, Тоора-Хемниң, Хандагайтының, Самагалдайның, Мугур-Аксының коммунал ажыл-агый черлери он айларның дургузунда планда ажыр 21 муң рубльдиң карылгазын болдурган.

Хоорайлар болгаш районнар төптерин чагайжыдарынга көрдүнген акша-хөреңгилерни Чөөн-Хемчиктиң, Бии-Хемниң, Таңдының, Бай-Тайганың, Улуг-Хемниң райкүүскомнары өске сорулгаларга шын эвес ажыглаан.

Көдээ ажыл-агыйны акшаландырарынга республика бюджединден 1428 муң рубль көрдүнген. Совхозтарның материал-техниктиг баазазын сайзырадырынга РСФСР-ниң бюджединден 23,5 млн. рубль көрдүнүп турар. Колхозтарның капитал салыышкыннарынга Күрүне банкызының чээлилеринден 3 млн. рубльди ажыглаар.

Беш чылдың доозукчу чылында «Кызыл тараачын» болгаш «Көк-Тей» совхозтар орулгалыг ажылдаан. Ындыг болзажок республиканың совхозтары ниитизи-биле агаар-бойдустуң таарымча чок болганындан болгаш өске-даа чылдагааннарның уржуундан карылгалыг ажылдаан. Ылаңгыя мал ажылында улуг четпестерниң барын илеткелчи демдеглээн. «Найырал», «Чыраа-Бажы» совхозтар бир тоннага хамаарыштыр алырга, семиртилгеге тургускан малдарга планда көрдүнгенинден ийи-үш катап хөй чемин берип турар. Ындыг болзажок ук ажыл-агыйларның күрүнеге дужааган малының дириг деңзизи өскелерниңинден куду.

Малдың чидер болгаш өлүр чоруу эрткен чылдыындан көвүдээн.

Социал-культура хемчеглелериниң акшаландырарынга 1976 чылда 47162 муң рубль (бүгү чарыгдалдарның 64 хуузу) көрдүнген. Ол дээрге бо чылда турганындан 584 муң рубль хөй.

Улус өөредилгезиниң албан черлеринге 23578 муң рубль төлевилеттинген. Ниити билиг школаларынга, кежээки болгаш бот-өөредилге школаларынга 64 муң 600 өөреникчи өөренир, оларның иштинден 8400 өөреникчи күрүнениң бүрүн хандырылгазынга, а 7400 кижи узаткан хүнниг бөлүктерге болгаш школаларга турар.

Кадык камгалалынга 16173 муң рубльди чарыгдаар.

Пенсияларның ортумак хемчээлиниң өскениниден болгаш пенсионерлер саны көвүдээнинден социал хандырылгазынга ниитизи-биле 877 муң рубль көрдүнген. Оон аңгыда эвилелдиң болгаш РСФСР-ниң бюджеттеринден 11.600 муң рубльдиң пенсияларын болгаш дузаламчыларын тыпсыр, хөй уругларлыг болгаш бот иелерге бир млн. рубльдиң дузаламчызын көргүзер, колхозчу пенсионерлер 1.613 муң рубльдиң пенсиязын алыр.

Күрүне эргелелиниң аппаразының тударынга 1976 чылда бюджеттен 2494 муң рубль көрдүнген. Чаа көдээ Советтер тургустунганындан ол түң 1975 чылда турганындан элээн көвүдээн.

Ындыг болзажок чамдык министерстволар, ведомстволар, хоорайкүүскомнар эргелел башкарылга аппарадын сайзырангайжыдарынче, аңаа чарыгдалдарны эвээжедиринче чогуур кичээңгей салбайн турарын илеткелчи тодаргай чижектерни көргүзүп турган демдеглээн.

Оон соонда илеткелчи тус-тус районнарның болгаш Кызыл хоорайның бюджеттеринге доктааган. 1975 чылга деңнээрге районнарның болгаш Кызыл хоорайның бюджеттери 1374,2 муң рубльге өскен ийикпе, азы республиканың ниити бюджединиң 58 хуузу болуп турар.

Министерстволар болгаш ведомстволар, хоорай болгаш районнар Советтериниң күүскомнары 1976 чылда саң-хөө курлавырларын эң ажыктыг ажыглаар, саң-хөө ажылының түңнелин дээш харысалгазын бедидер, карылгалыг бүдүрүлгелерни эвээжедир дээш чогуур хемчеглерни алыры чугула.

Тыва АССР-ниң 1974 чылда бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчёттуг орулгалар талазы-биле 85328 муң рубль, чарыгдалдар талазы-биле 81861 муң рубль кылдыр азы чарыгдалдардан орулгалар 3967 муң рубль ажып турар кылдыр бадылаары-биле сессияга киирип келген деп, илеткелчи чугаалаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөртку чыыжының ийиги сессиязы партияның XXV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң төлевилелин республиканың ажылчы чоннары калбаа-биле чугаалажып көрүп турар үеде эртип турар. СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң (1975 чыл) шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, оңгу беш чылдың баштайгы чылының планнарын болгаш бюджедин чүгле долдур эвес, а ажыр күүседиринге бүгү күштү, курлавырларны мобилизастаар ужурлуг бис, деп илеткелчи түңнелинде чугаалаан.

* * *

1976 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының болгаш 1976 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң база 1974 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында илеткелдер талазы-биле санал бериишкиннери эгелээн.

Индирде — СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары депутат **В. М. Евтешин**. Партия ТК-ның декабрь Пленуму (1975 чыл) чоокта чаа болуп эрткен болгаш оңгу беш чылдың өндүр чаагай планнарын республиканың бүгү ажылчы чоннары таныжып, чугаалажып турар үеде бистиң сессиявыс чыылган-дыр, деп ол саналын эгелээн. Бүгү чуртта ышкаш Бии-Хемниң ажыл-ишчилери оңгу беш чылдың планныг көргүзүглерин чүүлдүгзүнүп деткип турар. Тоску беш чылда районнуң ажыл-агыйы шапкын хөгжүлдени алган. Совхозтарның болгаш колхозтуң кол бүдүрүлге фондулары 54 хуу өскен. Оон мурнундагы беш чылга деңнээрге эът болгаш сүт бүдүрери 20 ажыг хуу, дүк бүдүрери барык 30 хуу өскен. Бо болгаш өске-даа чедиишкиннерни районнуң ажылчы чоннары социалистиг чарышты калбартып, уткуштур планнарны ап турган чедип алган.

Ындыг болзажок районда хой ажылының хожудап турарынга ол доктааган. Дүк бүдүрериниң талазы-биле беш чыл планы күүсеттинмээн. «Тыва көдээ тудуг» трестиң мехколоннаазының мал кажааларны тудар планын күүсетпейн турарын ол шүгүмчүлээн.

№ 48 тудуг эргелелиниң ажылчыны депутат **Л. П. Лопсан** бодунуң саналынга тудугнуң шеверлел ажылдарын механизастаар талазы-биле депшилгелиг аргаларны ук эргелелде калбаа-биле ажыглап турарынга доктааган. Тудугжу кадрларны хөй-биле белеткээрин тодаргай чижектерни ап турган, ол саналдаан.

«Тыва кобальт» комбинаттың директору депутат **А. И. Ванжа** тоску беш чылдың эгезинде ажыглалга кирген улуг бүдүрүлгениң ажыл-ижиниң дугайын сессияга чугаалаан. Рудада кобальт металлдың улуг хуузу шиичилеттингенинден эвээш болган берге байдалдар турза-даа комбинаттың коллектив бүдүрүлге технологиязын чаартып турган, беш чылдың ниити көргүзүглерин чедиишкиниг боттандырган. Чурттталга болгаш чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң тудуу калбарган.

Тываның өңнүг металлургиязының баштайгызы — Хову-Аксы комбинаттың ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары оңгу беш чылда комбинатты орулгалыг бүдүрүлге болдурар деп улуг сорулганы салган. Ону чедип алырының хемчеглери ажылдап кылдынып турар. Удуртукчу звенонуң кадрларын эки белеткээр сорулга-биле республикага директорлар чөвүлелин тургузарын, Таңды районнуң экономиказының хөгжээни-биле чергелештир аңаа автоажыл-агый черин тургузары чугула апарганын база Бай-Хаак суурга суг дамчыдылгазының ийиги ээлчээн тударын ол саналдаан.

Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозтуң даргазы депутат **Д. С. Настык-Доржу** колхозтуң ажыл-ишчилериниң тоску беш чылды чедиишкиниг доозуп, оңгу беш чылдың быжыг фундаментизин тургузуп алганын чугаалааш, республикага чер ажылын хөгжүдериниң перспективтиг айтырыглаарынга доктааган. Даг бели ийленчек черлерде тарааны шөлдеринге суг мооңдактарын тургузарын, тарааны дилиндектеп тарыыр арганы улам болбаазырадырын, суггарылга системаларын эде көөрүн ол саналдаан. Эки ажылдап турар ажыл-агыйларга эът, сүт болгаш дүк планнарын улам арбыдадыр планнаар шын эвес практика республиканың план органнарында бар деп ол шүгүмчүлээн.

Тыва АССР-ниң садыг министри **Х. А. Салчак** санал бергеш; республиканың садыг ажылдакчылары тоску беш чылды чедиишкиниг күүседир дээш социалистиг чарышты калбартканын, 1975 чылда бараан саарарының планын декабрь 21-де күүседиптерин, тоску беш чылда бараан саарылгазы республикага ниитизи-биле 38,1 хуу, оон иштинде күрүне садыынга 40 хуу өскенин демдеглээн.

Садыг организацияларының ажыл-чорудулгазынга шаптыктыг чамдык бергелер турза-даа, янзы-бүрү аргаларны — чижээ, төпчүткен хандырылгадан дашкаар бараан садып ап, ярмаркалар организастап, садыгның депшилгелиг аргаларын ажыглап турган, чоннуң хереглелин, планны күүседип келген. Барааны херегленчи боду шилип алыр арга садыг четкизиниң 32 хуузунда, күрүне садыында 40 хуу ажыглаттынып турар.

Чоннуң бараан хандырылгазы экижээн, бир кижиге онаашты 1975 чылда 750 рубльдиң барааны саарган, эът, сүт барааннарының саарылгазы 60 хуу өскен. Чамдык соодукчу, хеп чуур машина дээш өске-даа барааннар-биле хандырылга ССРЭ-ниң ниити деңнелинге четкен. Кызыл-садыг, Улуг-Хем, Каа-Хем, Бии-Хем районнары, столоваялар болгаш ресторанар трези эки ажылдап келген.

Ынчалза-даа садыгжы болгаш чемненикчи оруннарын өстүрериниң планы күүсетинмээн. Кызылда ол дыка багай. Моон бир чылдагааны чурттталга тудугларындан садыгга эвээш шөлдү берип турарында.

Садыгга чурт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери эвээш бараан берип турар. Пиво заводу бо чылын 308 декалитр сускунну, сүт комбинады 3465 тонна чалаң сүттү чедир бербээн. Ол чорук садыг организацияларының план күүседиринге шаптыктап турар.

Оон ыңай министр аъш-чем үлетпүрүнүң продукциязын бүдүрерин көвүдедириниң, оларның цехтерин калбартырының, дузалаар ажыл-агыйны хөгжүдериниң, ногаа, картофельди республикада бүдүрериниң чугулазынга доктааган.

Улуг-Хем районнуң ажылчы чоннары, оон иштинде «Улуг-Хая» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш белеткенип турар деп, депутат эш **З. Л. Толмачева** саналының эгезинде демдеглээн. Улуг-хемчилер СЭКП ТК-ның декабрь (1974 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа Л. И. Брежневтиң чугаазын, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң чоокта чаа болган сессияларының материалдарын база «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның XXV съездизинге төлевилелин таныпкаш, бүрүнү-биле деткип турар.

Районнуң үлетпүрү чыл планын декабрь 1-де ниитизи-биле 94,5 хуу, сайгарылга планын 97,5 хуу күүсеткен. Шагаан-Арыг АТБ-зы, «Сельхозтехника» салбыы болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлгелер эки ажылдаан. «Улуг-Хая» совхоз күрүнеге сүт садарының беш чыл планын күүсеткен, ногаа садарының беш чыл планын база күүсеткен.

Бистиң бригадавыста 25 кижи ажылдап турар, оларның 16-зы хөй уруглуг иелер. Эки ажылдап турар кижилер хөй. 5 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы. Шуптувус аныяктарның дагдынкчылары бис. Бисте өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазын база быжыглаан.

Бистиң бригадада бергелер база бар. Суггарылга агрегады чаңгыс, системавыс багай, ынчангаш чедишпес. Шөлүвүс эвээш болгаш чылдың-на улай тарып, чажып турар бис. 1976 чылда 60 гектардан 8800 центнер дүжүт алыр хүлээлгевис күүседип шыдаар бис.

Депутат оон ыңай соңгукчуларының дилеглеринге, чагыгларынга доктаагаш, районнуң чамдык школаларының, уруглар албан черлериниң, клубтарның багайын айыткаш, оларның тудугларын калбартыр арганы өөренип көөрүн саналдаан.

Республиканың Дээди Совединиң сессиязы ийи съездилерниң аразында онзагай үеде эртип турар деп депутат **Ө. Ч. Кара-Доңгак** демдеглээш, тоску беш чылдың перспективалары совет кижилерни өөртүп турар деп чугаалаан. Бай-Тайганың ажылчы чоннары партияның болгаш чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүн деткивишаан, эш Л. И. Брежневтиң «Тайбыңның алдын медалы»-биле шаңнатканынга байыр чедирип турарын оратор демдеглээн.

Тоску беш чылда районда хөй чүүлдер кылдынган, машина-техника-биле чедир хандыртынган, малдың баш саны өзүп турар. Бүдүрүлге мурнакчыларының саны көвүдээн. Ынчалза-даа партияның болгаш чазактың сөөлгү үеде үндүрүп турар документилерин таныышкаш, оон чогуур түңнелди кылып, ам-даа четпес ажылдап турарывысты билип турар болгаш ону эдер сорулга-биле хемчеглерни ап турар бис.

Бирги ээлчегде кыштаглаашкынны организастыг эрттирер дээш мал кажааларын, малчыннарның оран-бажыңын септеп, мал чемин чедирип, сүт-биле хандырып турар, малчыннар социалистиг хүлээлгелерни ап турар. Мал чидириг-биле демиселди чорудуп турар.

Ынчалза-даа малда учёт-отчёт ам-даа четпес, специалистерден негелде чавыс, кадрлар-биле ажыл кошкак. Мал ажылынга кижилерни, ылаңгыя аныяктарны өөредири чугула.

Оон ыңай эш Кара-Доңгак «Сельхозтехниканың» септелгезинге багай дузалап турарын, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автомашина бербейн турарын, мал кажааларын тудар хөреңгиниң эвээжин чугаалаан.

Тыва АССР-ниң кадык камгалал министри депутат **Н. В. Сизых** бодунуң саналынга «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелде кадык камгалалын хөгжүдеринче онза кичээнгейни салганын демдеглээн.

Тыва АССР-ниң кадык камгалал органнарының материал-техниктиг баазазы тоску беш чылда дыка экижээнин ол чугаалаан. Кызылга эмнелге комплекизин, онкология диспансерин, Бай-Тайгага район эмнелгезин тутканындан эмнелге оруннары 625 орунга немешкен. Эмнелге албан черлериниң акшаландырыышкыны дыка өскен. Эмчи кадрларының саны дыка көвүдээн.

Чоннуң материалдыг чаагай чоруунуң бедээнинден, эмчи дузаламчызының экижээнинден кижилерниң аарыыр чоруу эвээжээн.

Ынчалза-даа кадык камгалалының херээнде бергелер болгаш четпестер ам-даа хөй. Эмнелге оран-бажыңнары чедишпес. Оларны тудуп турарының темпизи куду. Тудуг организацияларының Эрзин, Таңды райэмнелгелерин, санэпидстанцияны тудуп турарының амгы темпизи-биле ажылдаар болза, ол тудуглар 13 чыл болгаш дооступ болур.

Үстүнде байдалдарны өөренип көргеш, божулга бажыңын, туберкулёзка удур диспансерин, Тес-Хемниң район эмнелгезин болгаш өске-даа тудугларны кылырының чугулазын депутат айыткан.

Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозтуң механизатору **А. Т. Аңгыр-оол** санал бергеш, малды кыштаан хүр ажырар дээш амгы үеде ап чорудуп турар хемчеглерге доктааган. Сүт-бараан фермазында инектерниң ажаалда, чемгерилгезин мурнукузундан экижиткен. Ниитиниң малынга четчир санныг чем курлавырын тургузары-биле сиген белеткээр ийи бригаданы тургускан, оон бирээзи бистиң республиканың девискээриндэн дашкаар, өскези Успа-Хөлде мал чемин белеткеп турар. Белеткээн мал чемин ажыл-агыйже сөөртүп алырынга машина-техника чедишпейн турарын ол чугаалааш, чогуур организациялар дуза көргүзерин дилээн.

Ол ышкаш эш Аңгыр-оол көдээ черлерге таарыжыр тудугларны кылырынче депутаттарның кичээнгейин угландырган.

СЭКП Төп Комитединиң декабрь (1975 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң чоокта чаа болган сессияларының материалдарын болгаш СЭКП Төп Комитединиң партияның XXV съездизинге «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп төлевилелин районнуң ажылчы чонунга калбаа-биле тайылбырлап, таныштырар сорулга-биле агиткультбригадаларны тургускан. Олар районнуң ажыл-ишчилеринге чугула документилерни таныштырар ажылды чорудуп турарын Тожу райкүүскомунуң даргазы **Д. О. Дарган** саналынга чугаалаан.

Тожунуң ажыл-ишчилери тоску беш чылда ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга бичи эвес чедиишкиннерлиг болган. Ыяш ажыл-агый чери, септелге-тудуг участогу, Ырбаның ыяш белеткээр пунктузу, «Тоора-Хем» совхоз күрүнеге дүк, сүт садар талазы-биле беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткеш, оңгу беш чылдың үлүүнде ажылдап турарлар.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир оратор четпестерге доктааган. Ниитиниң малының баш санын өстүрер, ажылдың культуразын бедидер хемчеглер база чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидер айтырыглар ам-даа чедир шиитпирлеттинмейн турар. Ылаңгыя район чугула херегселдиң барааннарын сөөртүп алырының планын күүсетпейн келген.

Чөөн-Хемчик районунда «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжузу депутат **О. С. Ондарга** сөс берген.

Тоску беш чылда сүт-дөлчүлер багай эвес ажылдаан. Күрүнеге дүк, сүт, тараа садарының беш чыл планнарын база бо чылын ниитиниң малынга чем белеткээр даалгазын күүсеткен деп ол чугаалаан. Оон-биле чергелештир мал ажылында чедир кылдынмайн турар чүүлдер хөй. Чүс башка онаашты бызаа дорук-турук өстүрери, сүт саалдазы, хойдан кыргып ап турар дүк талазы-биле ук совхоз хожудап келген. Ол болза бистиң малчыннарывыстың, тускай эртемниглеривистиң четпес ажылдап турарын херечилеп турар.

Хойжу бодунуң ажыл-ижин чыылганнарга база таныштырган. Малчын беш чылдың планныг онаалдазын күүсеткеш, кыштаглаашкынга үлегерлиг белеткенген. 14 тонна сигенни бодунуң күжү-биле белеткеп алган.

Каа-Хем районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң даргазы депутат **Б. А. Морозов** санал бергеш, районнуң ажыл-ишчилериниң чедиишкиннерин баштай чугаалаан. Күрүнеге беш чыл планындан ажыр 600 тонна сүттү, 98 тонна дүктү районнуң малчыннары саткан. Ажылчы чоннуң амыдыралының деңнели дыка бедээн.

Көдээге тудугну сайзырадырының айтырыын ол чугулалап көрген. «Тыва көдээ тудуг» трест совхозтарга янзы-бүрү тудугларны кылып берип турза-даа, колхозтарга тудуп бербейн турарын шүгүмчүлээн. Ол ышкаш Сарыг-Сепке школа, уруглар садын тударының эргежок чугулазын чугаалаан.

Сессия чугаалашкан айтырыглар талазы-биле чогуур хоойлуларны болгаш доктаалдарны хүлээп алган.

Оон-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөртку чыыжының ийиги сессиязы бодунуң ажылын дооскан.

СЕРЕМЧИЛЕЛ — ЧЕПСЭЭВИС ОЛ

Бир талазында социализмниң, тайбыңның, бурунгаар депшилгениң база өске талазында — капитализмниң болгаш реакцияның, дайынның күштериниң аразында чидиг демисел чоруп турары билдингир болгай. Ол демиселдиң угланыышкыннары янзы-бүрү. Империализмниң күштериниң туружу божаңнаан, ону төөгү ёзугаар катап эгидериниң кандыг-даа аргазы чок, а социализм делегейиниң күштериниң чайгылыш чок өзүлдези болгаш дээштиг салдары улам күштелген амгы үеде АКШ-тың болгаш өске-даа империалистиг күрүнелерниң удуртулгазы боттарының даштыкы политика талазы-биле агрессчи аштырыышкыннарын Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыштырылга чурттарынче удур чүүл-бүрү хоралакчы үүлгедиглери-биле солуурун чүткүдүп турарлар.

Империалистиг лагерьниң социалистиг чурттарга удур чорудуп турар шак ындыг хоралакчы үүлгедиглериниң кол аргалары шпионаж, өлүрүкчү чорук, идеологтуг диверсия болгаш күткүүшкүн болу берген. Оларның кол-ла сорулгазы социалистиг чурттарның бүгү-нити тайбың дээш, бурунгаар депшилге дээш чүткүлүнге моондактаар база хөгжүп орар чурттарда революстуг чорудулгаларны, боттарының чурттарында ажылчы чоннарның демократчы эргелер дээш демиселин сый шаварлы болуп турар болгаш орта чүнүң-даа мурнунда разведка албаны кол күш кылдыр ажыглап турар.

Ооң уламындан империалистиг чурттар, ылаңгыя АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери ындыг албанны тударынга эгээртинмес хөй акша-хөреңгини чарыгдап, ол органнар АКШ-тың бодунга амгы үеде кандаар-даа аажок улуг политиктиг салдарны чедирип турар апарганы билдингир. Техниктиг херекселдерни катай алырга, АКШ амгы үеде разведкага хөй миллиард доллар-акшаны чарыгдап турар. Каттышкан Штаттарның ындыг янзылыг хөй санныг органнары бар, чижээлээрге, РУМО (камгалал министерствозунуң разведка агентствозу), НАБ (айыыл чок чоруктуң национал агентствозу) дээн ышкаш. Бо разведка албан черлери чер бөмбүрзээниң бүгү-ле булуңнарын дыңнаалаар болгаш радио харылзаазын үзе кирер тускай станцияларлыг. Ол бүгүнү Төп разведка эргелели (ТРЭ) удуртуп, баштап турар.

Чогум-на ТРЭ бо хүннерде бодунуң ындынчыг үүлгедиглери дээш хөй-ниитиге сойгалаттырган. Чүл дизе, америк хөй-ниитиниң ыйыышкынын ёзугаар сенаттың тускай комиссиязы ол органның ажыл-чорудулгазын истеп көөр ужурга таварышкан. Ук комиссияның тодаргай барымдааларга үндезилээш парлап үндүрген илеткелинде хөй чылдар дургузунда Төп разведка эргелели Вашингтонну аайынга кирбес, орта таарышпас даштыкы чурттарның политиктиг ажылдакчыларын узуткаар талазы-биле сүлчээлерни Каттышкан Штаттарның эрге-чагыргалары көзүлдүр-ле деткип турган болгаш АКШ-тың даштыкы политиказының чарылбас кезии кылдыр көрүп келген дээрзин бадыткап турар. Чижээ, ол илеткелде 1960 чылдан 1965 чылга чедир үениң дургузунда ТРЭ Кубаның Компартиязының ТК-ның Бирги секретары, Революстуг чазактың Премьер-Министри Фидель Кастрога удур ындыг сүлчээни сес катап организастаан болуп турар.

Конго улустуң хосталгазы дээш чалбыыштыг демиселчи Патрис Лумумбаны чок кылырының дерзии планын база-ла бо организация ажылдап кылган болгаш боттандырганы илерээн.

ТРЭ бодунуң ханныг иштерин Чилиде арттырып каан. Соңгулалар сөөлүнде С. Альендениң эрге-чагыргага келиринге америк разведка бүгү-ле арга-биле шаптыктаарын оралдашкан. Ук илеткелде чугаалап турарын ёзугаар алырга, 1970 чылдың сентябрь 15-те Ак Бажың ТРЭ-ге «С. Альендеге баштаткан чазактың эрге-чагырганы холга алган турары Каттышкан Штаттарга таарымчалыг эвес ийик» деп дыңнаткан. Ол албан чери «Чилиге шериг эргилдезин организастаарының ролюн холунга дорт алыр» айтыышкынны алган. Ону боттандырарынга Чилиниң чепсектиг күштериниң кол командылакчызы генерал Р. Шнейдер шаптыктай берген. «Бир-тээ, Шнейдер конституцияны сагыырының быжыг оруунда турар болганда, ону чайладыры эргежок чугула болу берген» деп ук документиде чугаалап турар. 1970 чылдың октябрьда Шнейдер өлүрткен.

ТРЭ-ниң ындыг янзылыг ханныг үүлгедиишкиннерин оон-даа ыңай бижип болур. Ук комиссия ам-даа ажылдап турар. Он-он муң кижи составтыг улуг аппараттан тургустунган бо организация даштыкы чурттарда дыка хөй адырларлыг. Бодунуң агентилерин, адырларын олар чүүл-бүрү элчин черлеринде, америк монополияларның болгаш банкыларның салбырларында, чажыды-биле ажылдадып алган болуп турары-биле айыылдыг. ТРЭ-ниң тускай кезектерин ССРЭ-ге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга ажылдаар кылдыр тускайлаан.

Оларны социалистиг лагерьже ажыы-биле-даа, чажыды-биле-даа киирип, чүүл-бүрү чажыт операцияларны кылып турарлар. Ындыг «кел дивээн аалчыларның» бистиң чуртувуска бо-ла келгилээрин бистер билир болгай бис. ТРЭ-ниң эмиссарлары болгаш агентилери бистиң чуртувуска келгеш, политиктиг характерлиг медээлерни чыып, үзел-бодалы-биле туруш чок ийи-чаңгыс кижилерни дилеп тып, оларны боттарынга таарыштыр ажыглаар, пашпалар болгаш биче буурай улустар аразынга дүрбүүшкүннүг чоруктарны өскүдээрин аргазын дилеп, хоп-нүгүл тарадып, шажын-чүдүлгени ажыглап турар.

ССРЭ-же чорудар агентилерниң тускай инструкцияларын ТРЭ ажылдап кылып, чамдык шпионнарны туристер кылдыр киирип турары хөйге билдингир. Оларны фото-чурук тырттырарынга, медээлерни чажырып каар черлер тыварынга, антисоветтиг номнар тарадырынга тускай өөредип турарлар. Ындыг шпион-туристер хайгааралдап кылып, чер кежииринге ийи-чаңгыс кижилерниң азатпай, серемчилел чок болгаш хөлүп эрттир ажык чорууң ажыглаарынга өөренип алган болур.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың тайбыңга ынакшылдыг политиказынга чалгыннанган совет кижилер бистиң идеологтуг дайзыннарывыстың ындыг янзылыг хөделиишкиннеринге кажан-даа чемиш болбазы билдингир. Совет хамаатызы кижи бүрүзү тургустунганындан бээр 58 чыл болган оюн демдеглеп эрттирип турар чекистеринге — Күрүнениң айыыл чок чорук чериниң ажылдакчыларынга бүгү талалыг деткимчени, дузаны көргүзүп келген болгаш көргүзүп-даа турар. Чогум-на боттарының бедик медерелдиг болгаш политика талазы-биле быжыкан чорууң илереткен патриотчу чорууң элээн каш эштер бистиң айыыл чок чорук комитединге дуза катканы борта тодаргай херечи болур.

Империалистиг разведкаларның социалистиг чурттарга удур идеологтуг диверсия кылырының бир кол оруу радио болуп турар. Даштыкының 34 радиостанциязы бистиң чуртувустуң 22 улустарының дылының кырында дамчыдылганы кылып турар. Антисоветтиг дамчыдылгаларны чорудуп турар «Американың үнү», «Би-би-си», «Немец чалгыг», «Хостуг Европа», «Хостуг Азия» дээн черлелиг дамчыдылгаларга социализмниң төрүттүнген чуртунга удур нүгүлдээшкиннерге Пекинниң саадарадыкчыларының радиостанциязының үнүнүң каттыжып турары билдингир болгай.

Радиопропаганда чорудары-биле кызыгаарлаттынмайн, идеологтуг диверсантылар социалистиг чурттарның девискээринче антикоммунистиг, антисоветтиг ном-дептерни база тарадып турар. Чоокта чаа Барыын чүкке А. Сахаровтуң антисоветтиг ному парлаттынып үнгенин даштыкы парлалга дыңнаткан. Ол дээрге чепсеглениишкинниң эндере бүдүрерин дээш чүткүдү күткүдүп үндүрген чурттарны агартып, Совет Эвилелин агрессчи үзелдиг деп нүгүлдээрин оралдашкан чогаал болуп турар. Совет Эвилелинче политиктиг болгаш шериг талазы-биле ыйыдыышкынныг салдарны чедирип болгу дег ындыг империалистиг күштерниң эвилелин тургузарынче Сахаров кыйгырып турар. Тайбыңга ынакшылдыг күштериниң шак ындыг удурланыкчызынга, Төрээн чуртунуң өскерликчизинге Нобель шаңналын тыпсыр деп шиитпирлээш канчап-даа таарышпас дээрзин дыка хөй парлалга агентилелдери дыңнадыгларынга демдеглеп турганнар.

Совет кижилерниң аразынга чүвени чедир угаавас, азырадыкчы хөөнге алыскан, хуу өң чүвүрек, үзел талазы-биле чайгылчак, бышпаан ийи-чаңгыс кижилерни идеологтуг диверсияның организакчылары боттарының четкизинге «дузактай» тыртып алыры чиик. Ол талазы-биле частырыгны кылып чорууурларның эттинип алырынга дузалажыры, Төрээн чуртуң империалистиг разведкаларның чимзениишкиннеринден камгалаары — бүгү улустуң херээ болур.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап кылганы Тайбың программазының чайгылыш чок боттаныышкынынга совет кижилер дүрүм ёзугаар чоргаарланып турар. Тайбың күш ажыл дайзыннарының кандыг-даа димзениишкиннеринден быжыы-биле камгалаттынган турзун дээш, империалистиг разведкалар бистиң чуртувуска кандыг-даа когарал чедирип шыдавазын дээш, бистиң совет ниитилеливисче оларның шургуп кирип болгу дег аргаларынга моондактаары, серемчилелди кажан-даа кошкатпазы — Төрээн чурттуң патриот бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези.

Т. СТАЛ-ООЛ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң даргазының оралакчызы.

ҮЕНИ МУРНААН КОЛЛЕКТИВ

ФОТОРЕПОРТАЖ

«Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырының коллективи тоскү беш чылдың планындан ажыр 94 автомашиналарны, 147 трактор болгаш 140 автомобиль шимчедикчилерин септеп үндүрген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ол үениң дургузунда 8,7 хуу өскен.

Үени мурнаан коллектив канчап ындыг чедиишкиннерлиг болганыл? Бирээде, технологтуг аргаларны доктаамал чаартып, септелгени агрегаттарның бөлүк аайы-биле чорудуп турган. Ийиде, септекчилер, токарьлар, цехтерниң тускай эртемниглери болгаш өске-даа ажылчыннар боттарының билиин бедидип, оналдаларны чогаадыкчы ёзу-биле күүседип келген. Оон ангыда чүдүрер-дүжүрер ажылдар бүрүнү-биле механизастаттынган. Ниити ажыл-херекке коллективтиң рационализаторлар-чогаадыкчылары база улуг-хуузун киирген. Бо чылдың чүгле он айларының дургузунда оларның саналдарының экономиктиг ажыктыы дөрт муң рубль болган. Эң дээре чогаадыкчыларга чолаачылар И. Пищиков, В. Титов, каннакчы Г. Агейкин, токарь Е. Кожухов, Н. Сосновский олар хамааржыр.

Социалистиг чарышты цехтер аразынга шын организастааны эң улуг идиини берген.

ЧУРУКТАРДА: солагай талазындан оң талазынче — бүдүрүлгениң мурнакчызы токарь Евгений Кожухов; планын доктаамал 140 хуу күүседип турар мурнакчы чолаачы Петрас Грибас. Адаанда чурукта — септеттинген техника районнуң ажылагыйларынче чоруп тур.

В. МИРЦЕВТИҢ сөзү болгаш фотозу.

Политөөредилге

АЖЫЛ ШАГЫ ТӨНЕРГЕ-ЛЕ

Шекпээр ортумак школа. Ийиги ээлчегде өөренир школачыларның сөөлгү кичээлдери дооступ турда улуг үлүс чыглып эгеледи. Каш минута болгаш олар хосталы берген класка олуруптары билек, пропагандист К. Ооржак самбыра баарынче үнүп келгеш, ээлчеглиг кичээлдиң темазын чугаалааш, тайылбырлап эгеледи.

«Шекпээр» совхозта марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир политшколаның пропагандизи Каң-оол Сагдыевич Ооржактан бодунуң пропагандист ажылының дугайында каш сөстен чугаалаарын ооң мурнуу чарыында дилээн мен:

— Совхозтуң ажылчыннары, специалистери болгаш өске-даа тускай кергежилдиглери — шупту дөртен чыгыы кижи — неделяның среда санында-ла школага чыглып кээри чаңчыл апарган. Черле ынчаш дыңнакчыларның кичээлдерге үзүктел чок кээп, идепкейлиг киржип турарын маңаа онзалап демдеглээр бодап тур мен. Октябрьның 15-те болган баштайгы кичээлден эгелээш, мынчага чедир чаңгыс-даа катап кичээл үстүп көрбээн — деп, ол чугаалады.

— Кичээлдерге канчаар белеткенип турар силер? Көргүзүг материалдары, немелде литература дээн чижектиг чүүлдеринер четчир бе?

— Ажыы-биле чугаалаарга, диафильм плёнкаларындан башка бисте көргүзүг материалдары шуут чок дэп болур. А плёнкалар база ажыглаттынмас: диопроектор чок. Плакаттар болгаш черле чугула херек көргүзүг материалдары-биле биске дузалаар дугайында айтырыгны партия райкомунга совхозтуң парткомун дамчыштыр тургузуп-даа турган бис. Амга чедир тода харыы чок. Немелде литература, ылангыя тыва дылче очулдурган номнар, брошюралар бисте көнчүг эвээш. Оон-моон сураглаттынгаш-даа орта тып чадап тур бис. Дыңнакчыларның аразында орус дылды кошкак билир кижилер база бар болгай. Кол ажыглап турар өөредилгевис ному база орус дылда, ынчангаш олар чамдыкта элээн бергелерге таваржып турар. Ылангыя нарын философия терминнериниң утказын үгаап-билип аары ындыг-ла белен эвес.

Бодум кичээлдерге белеткениримде «Диалектиктиг материализм» деп кол өөредилге номундан ангыда, солуннар, журналдарны база хөйү-биле ажыглап турар мен. Ынчаар кылбас болза, амыдыралдың чугула болуушкуннарын билбейн эрттирипттип болур болгай. Кичээлдерге белеткениринге дыка хөй үе-шак негеттинер, ажыл шагының соонда-ла олуруп каш, номчуттунар, бижиттинер апаар. Ынчангаш хостуг үе эвээш.

Өөредилге эгелээнден бээр кичээл үстүп көрбээн деп пропагандист чугаалады. Аңаа немелде кылдыр дыңнакчы бүрүзү кичээлдерге карандаш, саазынныг кээп, лекция бүрүзүн доктаамал бижип турарын чугаалап болур.

Дыңнакчыларның аразында өөредилгезинге кызымак, онза идепкейлиг кижилер эвээш эвес. Ылаңгыя чолаачы Саая Апый-оол, ажылчын Кара-Сал Чамзыт-оол, совхоз столоваязында повар Тамара Ооржак оларның аттарын пропагандист К. Ооржак бир дугаарында адаар болду.

— Бо хүннерде бистерге, пропагандистерге, «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннарының» дугайында СЭКП Төп Комитединиң төлевилелин чонга калбаа-биле таныштырар чугула херек онаашкан-дыр. Ынчангаш бүгү күжүвүстү, пропагандисчи арга-дуржулгавысты өлче угландырып апаар бис — деп, Каң-оол Ооржак чугаазын доосту.

Х-К. Монгуш.

ЧАРЫШ СОРУК КИИРГЕН

Кайда-даа бүгү-ле черде амгы ажыл СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур хайныгып, совет кижи бүрүзү дүүнгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга бүзүределдиг ажылдап турар. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хоочун малчыны Шаңмак Полит-оолдуң ажылын чижек кылдыр допчу көргүзер бодадым.

Дуржулгалыг кадарчы үргүлчү-ле төрүүр хой малдап келген. Чайгы семиртилгеже, кыштың одарладыышкынче чугула кичээнгей салганындан ооң кодан хоюу чыл бүрү меңди, хүр чыл ажып турар. Тоску беш чылда 2355 хураганны төрээн совхозунга ол немей өстүрген. Ону ооң социалистиг хүлээлгезинге холбаштыр алырга, беш чылдың онаалдазын хуусаа бетинде ажыр күүсеткени болур.

Доозукчу чыл үнүш-дүжүтке болгаш мал-даа ажылынга таарымчалыг эвес болган. Ындыг турбуже Шаңмак Полит-оолдуң көргүзүү база өөрүнчүг: төрүүр чүс хойга онаашкыр 95 хураганны меңди өстүрген, хой бүрүзүнден-не 3200 грамм дүктү кыраан.

Тергенни кыжын, а шанааңны чайын септе деп, улустуң чугаалажыры ужурлуг. Кандыг-даа ажылдың чедиишкинниг болуру, аңаа хынамчалыг белеткелден хамааржырын Шаңмак Полит-оол эки билир. Малчын кыштаан чогуур өйүнде септеп алган, 10 тонна өдекти кургадып бөлген. Социалистиг хүлээлгезинде 5 тонна сиген белеткээр турган, а херек кырында 10 тонна сигенни, 2 тонна будук-бүрүнү бодунуң күжү-биле белеткээш, кыштаанда эккеп алган.

СЭКП-ниң XXV съездизинге алдаржыткан социалистиг чарыш кодээниң бүгү ишчилерин, ылаңгыя малчыннарны күш ажылче улам сорук киирген. Шаңмак Полит-оол кожазы ажыл-агый — «Найырал» совхозтуң малчыны Маңнай-оол Дамдын-биле аразында чарыштыг, аалдажып, ажылының дуржулгазын солчуп турар.

Малчынның амгы хүлээлгези мындыг: кодан хоюн хүр кыштагладыр, төрүүр чүс башка онаашкыр 102 хураганны доруктуруп өстүрер хой бүрүзүнден-не 3500 грамм дүктү кыргып алыр. Шаңмак Полит-оолдуң сөзү ооң ажыл-ижинден карышпас.

С. КАКПАК.

База катап суггат дугайында

Суггат дээрге, бедик дүжүттүң үндезини. Муң-муң, чүс-чүс га хову-шөлдерни чаргаш, аңаа хөй тонна тарааны чажып кааргa, кандаашкынныг чылдарда шуут үнмейн баардыр. Дыка хараадаанчыг чүве ол.

Ындыг чижекти Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтан көрүп болур. Совхоз барык-ла 10 муң га хире тарылга шөлдүг. Дагыр-Шеминиң, Улуг-Ховунуң, Ак-Хаяның делгем шөлдери тарылга черлери-дир. Орта Кара-Шапчыгның, Көк-Талдың, Кара-Суг-Аксының, Чиңге-Алаак, Көжээлиг-Алаак, Кара-Булуннуң эрги бугаларын шын ажыглаар болза, чүге эки дүжүттү ап болбас деп?

Бо чылдың эгезинде совхозтуң Хөрүм-Даг салбырынга суггатчылар бригадазын организастап тургускан. Аңаа бүгү-ле техниканы болгаш кижи күжүн мөөнээн турган. А түңнели кандыг болганыл?

Кижи мактаар хире дүжүт эвээш болган. Чүге дээрге совхозтуң дирекциязы-даа, чер ажылының тускай эртемниглери-даа бедик дүжүттү өстүрүп алырынче кошкак кичээнгей салган. Ооң уламындан аңаа ажылдап турган кижилерниң аразынга арагалаар, ажылга өрай үнер чоруктар бар турган. Суггарган черниң шынары куду. Оон ыңай оларны аъш-чем, тускай хептер, дер-херексел болгаш чурттаар оран-сава-биле багай хандырып турган.

Шаанда хуу ажылдыг араттар безин чалым хаяны холбиле кертип тургаш буганы үндүрүп, чаагай дүжүттү ап чордулар. Амгы үеде суггаттыг черлерни шиңгээдип алыр бүгү-ле аргалар бар турда, ажылды эки организаставайн турарын четпес деп санаар мен. Суггатты чөп ажыглап турган Оймак, Ээтпек, Кызыл-Чыраа, Дагыр-Шеминиң сиген шөлдеринден мал чеминге хөй сигенни белеткеп ап болур.

Мен бодаарымга шөлдерни тус-тус звеноларга, бригадаларга акт ёзугаар быжыглааш, оларны өскээр чардыктырбас болза эки. Оон ыңай суггатчыларга материалдыг болгаш моральдаа талазы-биле деткимчени доктаамал көргүзери чугула.

Суггатты чорудары-биле кады даштыг, караганныг черлерни аштаары, кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алыры база-ла ажыктыг. Бо чылын суггатка ажылдап турган кижилерниң кызымак күш-ажылының ачызында бистиң совхозтуң Кажаалыг-Алаакка, Көк-Талдың чамдык черлеринге тараан кукурузаның үнүжү багай эвес болган. Чүгле Шык-Бажы фермада безин 1100 тонна силос салдынган. Суггаттыг шөлдерни чөп ажыглаарының ажыктыын үстүнде чаңгыс чижек көргүзүп турардыр.

О. КАРА-САЛ.

Солун дуржулга

Чөвүрээ канчап чемишчидилге болу бергенил?

Костроманың кедээ ажыл-агый дуржулга станциязынга ийи чыл иштинде чорудуп келген шенелде шинчилеедиң түңнелин үндүрген. Калбак бүрүлүг ыяштарның үүрмектеп каан чөвүрээзин картофельге органиктиг чемишчидилге кылдыр канчаар хереглеп болурун эртемденнер шинчилеп көрген.

Кострома специалистер чөвүрээни мындыг янзы шинчилей берген чүве-дир. Россияның хөрзүннүг эвес кара зоназының девискээринде чээрби хире улуг фанера комбинаттары ажылдап турар. Олар хүн бүрүзүнде-ле элээн каш муң кубометр хадыңның чөвүрээзин аштаныпшаан, шоова кылдыр бөлбаазырадып турар, ол болза ыяштың нити кубатуразының он хуузу болуп турар.

Ам чөвүрээни кургадыр машиналарның от салыр черлеринге өртедип турар. Ынчаарга бүдүрүлгелер удавас мазутту болгаш газты одаалга кылдыр ажыглап эгелээр. Ынчан чөвүрээни канчаарыл? Чүгле чаңгыс Костроманың фанера комбинадынга чыл дургузунда 18 муң кубометр чөвүрээ чыгдына бээр, ол дээрге бүдүн тей ышкажыл!

Чөвүрээни ажыглаар талазы-биле эң эки рационализаторжу санал дээш конкурсту комбинаттың удуртулгазы чарлаан. Бүдүрүлгениң кол технологу — Надежда Попова конкурска тиилекчи болуп үнген. Чонуп каапкан чөвүрээни чемишчидилге кылдыр ажыглаар дээш оралдажыышкыннарның дугайын ол литературадан номчуп көрген.

Надежда Попова комбинаттың чанында чайын чечек тарып өстүрер черни «дуржулга шөлү» кылып алган. Ол ону элээн каш кезек кылдыр үскен. Хээндектеп каан чөвүрээни оларның тус бүрүзүнге янзы-бүрү хемчээлдиг кылдыр төккен. Үш килограмм чөвүрээ төккен дөрбелчин метр черден чечектер аажок үнүп келген.

Ындыг түңнелди алгаш, кол технолог Костроманың кедээ ажыл-агый дуржулга станциязының эртемденнеринден дуза дилээн. Ынчан ол шенелдени кедээ ажыл-агый эртемнериниң кандидаты Сергей Семенов эртем үндезининге чоруда берген. Ийи чылда чорутуан шинчилеедерниң түңнели чогумчалыг болган. Гектар черге хээндектээн чөвүрээни үжен тонна кылдыр төгерге, ийи чыл дургузунда картофельдиң дүжүдү ортумаа-биле 25 хуу өскен. Чөвүрээни азоттуг болгаш фосфорлуг чемишчидилгелер-биле холааш төгерге, эң-не үретүңнелдиг болган: гектар черден картофельдиң дүжүдү 260 центнер чедир бедээн (хыналда шөлүнге гектардан дүжүт 150 центнер болган). Картофельдиң шынары база экижээн — ооң крахмалы болгаш өске-даа үнелиг бүдүмелдери көвүдээн. Түңнел мындыг болган: калбак бүрүлүг ыяштарның ийи-үш миллиметр кылдыр хээндектеп каан чөвүрээзин органиктиг чемишчидилге кылдыр ажыглап болур.

Ам Костроманың фанера комбинады чөвүрээни канчаар ажыглаарын билип алган. Чөвүрээни хээндектээр болгаш ону минералдыг дустар-биле байлакшылар чаа бүдүрүлге комбинатта бар апарган. Компостулар кылыр келир үедеги цехтиң байгы-ла дериишкини — чөвүрээ хээндектээр болгаш ону холуй былгаар херекселдер ол. А оон чылда үндүрген продукциязын картофель шөлүнге төгерге, беш муң тонна эки шынарлыг картофель алдынар.

В. ПАШИН,
СЭТА-ның корр.
Кострома.

УЛУГ ҮҮЛЕ БҮТКЕН

Тываның Кедээ ажыл-агый дуржулга станциязының төп шаңынга арыглаттынза чогуур 1865 тонна үрезинниң чүгле беш тонна хирези арткан турда кедивис.

— Эгир чылдыңга бодаарга, бо чылын үрезин арыглаашкынын дыка эрте доозуп турарывыс бо — деп, шаң эргелекчизи Василий Коротков тайылбырлады.— Дүү ажылчын кыстарның ачызы-дыр ийин — дигеш, ол тараа чүдүрген машинаны деңзилээри-биле чорупту. Агроном Геннадий Михайлович Кузьмин-биле кады шалыпчы ажылчыннар, үрезин арыглаар машиналар-биле таныштывыс.

Үрезин арыглаашкынынче Дуржулга станциязы август айның тончузунде эгелеп кирген. 13 ажылчын маңаа доктаамал ажылдап келген. Оларның аразындан Тамара Какунина, Таисия Степанова, Анастасия Дремлюкова, Анисья Метелькова олар тергиин эки ажылдаан.

— Боларның эң аныяа Мария Михалеваны база мактавас арга чок — деп, Геннадий Михайлович чугаалады.— Холдары туттунгур, хөглүг бо кысты коллективтиң кежигүннери аажок хүндүлээр.

Ынчап турувуста чанывыс-биле ийи улуг дүлгүүр туткан ажылчын эртти.

— Бо турар тараа арыглаар машиналарның кол командылакчызы слесарь-септекчи Василий Кесаревич Ногаев-тир — деп, агроном демдеглеп кагды.— Ооң бурүузу-биле бо машиналар ажыл чок турар таварылга болбаан. Онаашкан ажылынга харысалгалыг, биче сеткилдиг, кайгамчык кызымак кижи.

Агрономнуң чугаазын бадыткаан чүве дег, тараа арыглаар машиналар бир демниг шимээргеп, арыглаттынмаан тарааның сөөлгү чүс килограммнары сыгып бар-ла чыдыр.

Маңаа чүгле тараа культураларының безин 14 сортун арыглап доосканы бо. Бир эвес маңаа «ЗАВ-10» деп ийи, «ЗАВ-20» деп бир, ГДР-ден келген «Пектус» деп маркалыг ийи машиналарны хары угда ажыглаваан болза, ынча ковей сортту холуштурбайн кыска үеде арыглаары бергеден шуут болдунмас-даа турган.

Чурагайлар дылы-биле алырга, Дуржулга станциязы бо чылын гектар бүрүзүнден-не 4,1 центнер тараа культураларын ажаап ап, шаңга 3950 тонна дүжүрген. Бирги класстың 1150, ийиги класстың 330 тонна үрезини эки шынарлыг арыглаттынган. Арыглаттынган тарааның түңүнде клазы чок үрезиннер база бар.

Оон ыңай чугааны Дуржулга станциязының кол агроному Юрий Михайлович Злыгостевтиң кабинединге уламчыладывыс.

— Дуржулга станциязы бодунга үрезинни 100 хуу белеткеп алганы көнчүг эки-дир, Юрий Михайлович. Оон аңгыда республиканың ажыл-агыйларынга садар үрезиннер канчап тур?— деп, оон сонуургадывыс.

— Бо чылын Тываның ажыл-агыйларынга ниитизи-биле 490 тонна үрезинни садар бис — деп, ол делгереңгей харыылады. — «Революцияның чалбыыжы» совхоз «Скаланың» 70 тонна тулган эки сортун алыр. «Саратовская-29» сорттуң бирги репродукциязының бирги клазының 400 тонна үрезинни ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз садып алыр. Бии-Хем районда «Саян» совхозка «Бурятскаяның» 20 тонна тулган эки сортун садар бис. Ол бүгү үрезинни бөгүн дөгерезин арыглап доосканывыс бо.

Келир чылдың дүжүдүнүң үндезини болур бир улуг үүле Дуржулга станциязынга мынчаар бүткен.

К. ОЮН.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

КОММУНИЗМЧЕ ЧАА БАЗЫМ

Социалистиг чурттарның массалыг информация черлери «1976—1980 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинге тураскааткан материалдарын калбаа-биле парлап уламчылавышаан. Ол документиниң акы-дуңма чурттарның парлалгазы Совет Эвилелиниң улам ыңайгы депшилгезиниң программазы кылдыр көрүп, ол болза, чоннуң үндезин эрге-ажыктарынга таарыжып, акы-дуңма чурттар-биле Советтер чуртунуң бүгү талалыг кады ажылдажылгазын улам ханыладырынга, социалистиг дем каттыштырылгазын быжыглаарынга идиг бээр деп демдеглеп турар.

Ол документиде кирген отчёт болгаш перспективалар Совет Эвилелиниң экономиктиг күжүнүң-даа, бодунуң бүгү чедиишкиннериниң мерген угааннылг удуртукчузу болгаш организакчызы — ленинчи Коммунистиг партияны долгандыр быжыы-биле сырый каттышкан совет улустуң морал-политиктиг чаңгыс эвиниң-даа маргыш чок бадыткалы болур деп Болгарияның «Земеделско знаме» солуну бижээн.

Документиде кирген сорук кирикчи перспективалар совет улустуң чогаадыкчы энергиязының чаа шапкын көдүрлүүшкүнүн база совет экономиканың улам дүрген бүгү талалыг хөгжүлдезин көрүп турар. А ол болза, делегей социализминиң, бүгү делегейниң революстуг хөгжүлдезиниң күжүнге болгаш күчүзүнге дорт хамаарылгалыг.

Совет Эвилелиниң келир беш чылда хөгжүлдезинге хамаарышкан кайгамчыктыг документини болгар улус аажок улуг өөрүшкү болгаш сорук кириишкин-биле уткаан деп, ол солун демдеглээн. Ол документ БКП-ның болгаш СЭКП-ның ам болур съездилеринге алдар кылдыр сорук кириишкинниң, күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүң, чаа-чаа чедиишкиннерниң үндезини болур деп, «Земеделско знаме» бижээн.

СЭКП ТК-ның төлевилели болза, СЭКП-ның XXIV съездизиниң көдүрүп үндүргени социал-экономиктиг аажок улуг сорулгаларны совет улустуң чедиишкинниг күүседип турарының бүзүреңдиг херечизи, Советтер чурту коммунизм тургузуушкунунга бурунгаар [illegible] кылганы, [illegible] кады болур деп, Моолдуң «Үнэн» солуну бижээн.

Онгу беш чылдың кол сорулгазы — улустуң чаагай байдалын бедидери болур деп, Польшаның «Трибуна роботнича» солуну демдеглээн. Ажылчы чоннуң амыдыралының бедик деңнелин чедип алыр деп, 1917 чылда Совет эрге-чагырганың көдүрген программазындан ол сорулга салдынган. ССРЭ-ниң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң ам ажылдап кылдынган перспективтиг программазы Советтер чуртунуң улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң мурнундагы бүгү үе-чадаларының дүрүм ёзугаар уламчылалы болур деп, ол солун айыткан.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң онгу беш чылы шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылы болур деп, Чехословакияның «Свободне слово» солуну бижээн. Совет улустуң амыдыралының деңнелин улам бедидериниң нүүрүнде онгу беш чыл ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның беш чылы болзун дээш бүгү-ле чүвени кылыр, деп Ленинниң чуртунуң амыдыралынга келир үени тодарадып турар шак ындыг чүүл харын СЭКП ТК-ның төлевилели болур деп, ол солун айыткан.

(СЭТА).

Куба коммунистерниң төөгүлүг сорулгалары

ГАВАНА. (СЭТА). Куба улус бо хүннерде Кубаның Коммунистиг партиязының I съездизин бооп турар Гаванаже улуг кичээңгей салып турар. Декабрь 17 болгаш 18 хүннеринде болган пленарлыг хуралдарга партияның Төп Комитединиң Отчёт илеткелин Кубаның КП ТК-ның Бирги секретары эш Фидель Кастро кылган.

Илеткелчи хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш куба улустуң маадырлыг демиселин калбаа-биле көргүскен, Кубага революстуг шимчээшкинниң кол-кол үе-чадаларын тайылбырлап, чурттуң социалистиг хөгжүлдениң оруунче быжыы-биле киргенин айыткан болгаш Коммунистиг партияның база куба улустуң келир чылдарда сорулгаларын марксистиг-ленинчи ёзу-биле хандыр анализтээн.

Отчёт илеткелде Кубаның даштыкы политиказының айтырыгларын тодаргайы-биле чырыдып, революстуг Кубага акы-дуңма ёзузунуң бүгү талалыг дузаламчызын болгаш деткимчезин кылырының херээнге болгаш чер кырынга тайбыңны быжыглаарының-даа, делегей ареназынга күштерниң деңзигүүрүн социализмниң талазынче чаярының-даа херээнге ССРЭ-ниң, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының аажок улуг ролюн онзалап демдеглээн.

Съездиниң делегаттары Кубаның Коммунистиг партиязынга болгаш бүгү чуртка-даа төөгүлүг улуг ужур-дузалыг болур шиитпирлерни хүлээп алыр ужурлуг. Чугаа бир-ле дугаарында Кубаның Коммунистиг партиязының программының үндезин-туружунуң дугайында бооп турар. Ында революстуг хөгжүлдениң бөгүнгү болгаш эчис улуг сорулгаларын, революцияның төөгүлүг, экономиктиг болгаш политиктиг үндезиннериниң дугайында принципиалдыг чүүлдерин, ооң байдалының эчис болгаш амгы-даа сорулгаларын ниитизи-биле көргүзүп, куба революцияның амгы үе-чадазының кол сорулгазы—социализмни тургузарынче угланган партияның болгаш күрүнениң хөй талалыг ажыл-чорудулгазының оруктарын тодарадып турар.

Съездиниң хүн айтырыының кол чүүлдериниң бирээзи—Куба Республиканың чаа конституциязының төлевилелин чугаалажып хөөрү болур. Ону съездиге чүүлдүг деп көргениниң соонда бүгү улустуң чугаалажып хөөрүнге киирер апаар. Съездиниң ажылында чугула черни 1976—1980 чылдарда Кубаның улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң бирги беш чыл планының Директиваларының төлевилели ээлеп турар. Съезд Кубаның КП-зының Уставын хүлээп алгаш, партияның удуртукчу органнарын соңгуур.

ИКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

РИМ. (СЭТА). Тель-Авивтен дыңнадып турары-биле алырга, аңаа Израильдиң Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму бооп эрткен. ИКП ТК-ның Чиңгине секретары М. Вильнер биле Политбюро кежигүнү Б. Гоненниң партияның политиктиг байдалының, ажыл-чорудулгазының болгаш сорулгаларының дугайында илеткелдерин пленум дыңнааш, чугаалажып көрген. Израильдиң Коммунистиг партиязының 18-ки съездизин 1976 чылдың декабрь 15—18 хүннеринде Тель-Авивке чыылдырар деп ИКП ТК доктаадкан.

Сөөлгү үеде израиль чазактың политиктиг угланыышкыны чаа дайынның хыптыгып үнүп болурунуң айыылын улам улгаттырарынче чоокшулап турарын пленумнуң политиктиг байдал дугайында доктаалында айыткан.

Хамаарышпас палестин күрүнени тургузарын чазак болдурбас дээрзиниң дугайында премьер-министр Рабинниң медеглээни, КНО-нуң Айыыл чок чорук чөвүлелиниң Палестинаны хостаарының организациязының төлээлекчилериниң киржилгези-биле 1976 чылдың январь айда болур сессиязындан ойталаар деп чазактың шиитпири, Голан бедиктерин болгаш эжелеп алганы, өске-даа черлерни дүргени-биле колонизастааны, Ливонче агаардан арааттаныг ёзу-биле халдаашкын, эжелеткен черлерде үүлгедиишкиннери күштелдирип турары — бо бүгү чүүлдер чазактың чүткүлү Чоокку Чөөн чүк айтырыын тайбың ёзу-биле шиитпирлээринче эвес, а дайынче, эжелелде араб черлерни дедир бербезинче угланып турарының бадыткалы-дыр.

Тайбың херээнге айыылдыг политиканы Израиль чүгле АКШ-тың шериг, саң-хөө болгаш политиктиг деткимчезиниң ачызында чорудуп турарын резолюцияда база айыткан.

Чоокку Чөөн чүк талазы-биле резолюцияны КНО-нуң хүлээп алган чоруу Израильдиң чазааның политиктиг угланыышкынының буурааның дугайын, ооң делегейге моон соңгаар улам чааскаанзыраарының дугайын херечилеп турарын ИКП ТК демдеглээн.

Израиль шериглерни 1967 чылда эжелеп алганы бүгү араб девискээрлерден үндүреринге, Палестинаның араб улузунуң бот тодарадылга кылыр болгаш тускай күрүнезин тургузар дүрүм ёзугаар национал эргелерин хандырарынга, ол районнуң күрүнелериниң айыыл чок байдалга туруп, хөгжүүрүнүң аргазын бээринге үндезилээш, чүгле ынчаарда шынныг база быжыг тайбыңны тургузуп болурун ИКП ТК демдеглээн.

АГРЕССОРНУ ЧЕПСЕГЛЕП ТУРАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Чаа боо-чепсекти бодунга бээр дугайында Тель-Авивтиң негелдезин Каттышкан Штаттар далаш-биле хандырып турар. Каттышкан Штаттар Израильге 25 чаа реактивтиг «Ф-15» хыдыкчы самолёттарны ниити түңү 600 миллион долларга садарын чөпшээрешкен деп, Вашингтонда чеде берген Израильдиң камгалал министри Ш. Перес АКШ-тың камгалал министри Д. Рамсфелд-биле чугаалажыышкыннарының соонда медеглээн.

Тель-Авивтиң чагыын ёзугаар АКШ ол самолёттарның чаа хевирлерин оларның сериялыг бүдүрүлгези кылдынарын манаваайн чорудуп бээр деп турар. Өске эң чаагы «Ф-16» деп америк хыдыкчы-бомбалакчы самолёттарны келир үеде элбээ-биле чорудуп бээриниң дугайында дугуржулганы америк албан кижилери-биле чугаалажыышкыннарның чорудулгазында чедип алган деп, Перес дыңнаткан.

ЧИЛИДЕ ДЕРЗИИ ҮҮЛГЕДИИШКИННЕРНИ СОКСАДЫР

● **ПРАГА.** Шериг хунтазынга удур маадырлыы-биле демисежип турар чили улуска бодунуң эп-сеткил каттыштырылгазын Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязы база катап илереткен. Ол Чилиниң Компартиязының Чиңгине секретары Луис Корваланы, профэвилел шимчээшкининиң удуртукчуларын болгаш өске-даа политиктиг хоругдаттырганнарны доп-дораан хостаарын негээн,— деп, Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының төлээлериниң Нью-Йорктан Прагада ээп чедип келгенинге холбаштыр чүве чугаалааш, ПБФ-тиң Даргазы Энрике Пасторино аңаа медеглээн. Ол төлээлер КНО-нуң чиңгине секретары Курт Вальдхаймга Чилиде байдалдың болгаш шериг хунтазының кем-буруулуг үүлгедиишкиннериниң дугайында меморандум-бижикти тыпсып чораан.

● **БОНН.** «Унзере цайт» солун Чилиниң Компартиязының Төп Комитединиң Политкомиссиязының кежигүнү Орландо Мильястың харыылаарын «Луис Корваланның амытынынга улуг айыыл диргелген» деп эгениң адаанда парлаан.

Луис Корваланы болгаш ооң эш-өөрүн судтап, шаажылаар чорукка удурланып, оларны хостаарын чедип алыр дээр болза, демисежип турар чили улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазын бүгү делегейге улам-на калбартыры эргежок чугула — деп, О. Мильяс демдеглээн.

● **ЛОНДОН.** «Гардиан» солун чили хунта-биле Англияның дипломаттыг харылзааларын үзерин негээн. Чуртту чагырып турар шериг-фашистиг эрге-чагырга чили улусту араатаныг үүлгедиишкиннерге үргүлчү таварыштырып турарын ол солун редакция чүүлүнде демдеглээн. «Чилиде дыка хөй муң кижилерни кара-бажыңнаан, оларны араатаныг ёзу-биле истеп-сүрүп, хилинчектеп турар» деп солун бижээн.

● **ТРИПОЛИ.** Чилиде фашистиг дерзии эрге-чагырганы тургускан чили хунтаның баштыңнарын Ливия Араб Республиканың улузу шыңгызы-биле буруу шаап турар. Ол чуртта бүгү-ле демократтыг тургузугну баскан, кижиниң эң бөдүүн эрге-шөлээзин узуткаан деп, ЛАР-ның Араб Социалистиг Эвилелиниң чурттар аразынга харылзаалар талазы-биле секретары Ахмед Шаххати аңаа барган Чилиниң улусчу чаңгыс эвиниң удуртукчуларының төлээлери-биле ужуражылга үезинде чугаалаан.

— Фашистиг хунтаның ужур-дурум чок үүлгедиишкиннеринге удур демисежип турар чили патриоттарга эп-сеткил каттыштырар шимчээшкинге боттарының бүгү күжүн бээринге хамаарышпас чорук болгаш хосталга дээш демисежип турар бүгү кижилерни кыйгырып турар бис—деп, А. Шаххати медеглээн.

(СЭТА).

КӨДЭЭ СПОРТЧУЛАРДА

«Урожай» эки тура спорт ниитилели бистиң чуртка тургустунганындан бээр 25 чыл болганын көдээ спортчулар демдеглеп эрттирип турар. Бо юбилейге Тываның көдээ күш-культуржулары биче эвес чедиишкиннерлиг ужурашкан.

«Урожай» спорт ниитилели бистиң республикада хөй спортчуларлыг организацияга хамааржып турар. Ооң кежигүннериниң саны 8669 кижи четкен. Ниитилел сөөлгү ийи чылда ССРЭ-ниң бир спорт мастерин, мастерге 7 кандидатты, РСФСР-ниң 6 спорт мастерин, 30 бирги разрядчыны, муң ажыг массалыг разрядтың спортчуларын белеткээн.

Көдээ спортчулар республикага болгаш оон дашкаар болуп турар маргылдааларга киришкеш багай эвес түңнелдерни көргүзүп келген. РСФСР-ниң «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш чаа аларынга бо чылын болган маргылдаазынга РСФСР-ниң спорт мастери Владимир Сырат киришкеш, эки белеткелдиниң, мергежилдиниң көргүскеш ССРЭ-ниң спорт мастериниң нормазын күүсеткен. Тывадан спорттуң бо хевиринге мастер атка Сырат телептиг болган. Бо-ла маргылдаага Евгений Тутатчиков биле Раиса Тутатчикова ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидаттың нормазын күүсеткеннер.

Хаак, мячилиг хоккей, волейбол, тыва хүреш маргылдааларынга көдээ спортчулар республикада бирги черни ээлеп турар.

Ниитилелдиң организацияларында спорттуң үстүнде адаттынган хевирлери сайзырап, аңаа хөй кижи киржип келген. Ооң түңнелинде чаа спортчулар илереттинип, мергежил бедип турар. Ылаңгыя Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Лопсаңчап аттыг кубок дээш көдээ спортчу оюннар маргылдаазы массалыг болу берген.

«Урожай» ниитилелиниң күш-культура коллективтериниң аразында материалдыг баазаны экжидер, спортту массалыг болдурар дээш кызымак ажылдап турарлар эвээш эвес. Оларның иштинден Тоҗа аттыг (директору Ф. Зверева, спорт даргазы В. Костерин), «Торгалыг» (директору С. Седен, спорт даргазы М. Сундуй-оол) совхозтарны онзалап демдеглээр бодаан мен. Бо ажыл-агыйларның удуртукчулары спортту хөгжүдеринче кичээңгейни салып, бөдүүн стадионнарны, спорт залдарын тударынга, дериг-херекселдерни садып аларынга акша-хөреңгини хереглел ёзугаар берип турар. Ынчангаш бо совхозтарда спорттуң материалдыг баазазы багай эвес.

Спортка бердинген аныяктарны орта хандыкшыдар, өөредир, дээш бүгү-ле мергежилин үндүрүп чоруур кооочуул күш-культуржулар бар, оларга чоргаарланыр бис. Оларга Шагаан-Арыгда О. Сюр-оол, Кызылдың № 1 көдээ профтехучилищеде С. Аракчаа, Балгазында Д. Минчиир-оол, Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунда В. Павлов, Чөөн-Хемчикте Н. Таранов, Ш. Дилгижек болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Спорттуң материалдыг баазазын экжидер, массалыг болдурар дээш чамдык хемчеглер алдынган-даа болза, күш-культура коллективтериниң ажылында улуг четпестер бар. Эң ылаңгыя күш-дамыр кижизидилгезиниң программалыг үндезини— ГТО-нуң нормаларын дужаар ажыл багай чоруп турар. Бо комплексти дужаарының талазы-биле чер-черлерде тургустунган комиссиялар багай ажылдап, улусту ГТО-нуң нормаларын идепкейлиг дужаарынче хаара тутпайн турар.

Спорттуң янзы-бүрү хевирлерин сайзырадырынче, ону массалыг болдурарынга база күш-культуржуларның мергежилин бедидеринге ооң материалдыг баазазы, дериг-херексели, мергежилдиг кадрлар улуг рольду ойнаар. 1973 чылдың мартта Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели республиканың күш-культура болгаш спорт ажылын хөгжүдүп, сайзырадырының үш чыл планын ажылдап кылгаш тускай доктаалды хүлээп алган болгай. Ол доктаал колдуунда бистиң «Урожай» эки тура спорт ниитилелинге хамааржып турар. Ону амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыл колдуунда чоруттунмаан. Эң ылаңгыя Каа-Хем, Таңды, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Эрзин районнарда бөдүүн дериглелиг комплекстиг спорт шөлдерин тудар ажыл шуут кылдынмаан. Ынчангаш үстүнде айыттынган районнарның ажыл-агыйларының удуртукчулары, ында эки тура спорт ниитилелдериниң ажылын деткивейн күш-культураны болгаш спортту сайзырадырынче чогуур кичээңгейни салбайн турары хомудаачыг.

Тес-Хем, Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем, Кызыл районнарда хостаттырган спорт инструкторлары амга чедир чок болуп турары четпес.

Бистиң республиканың көдээ спортчулары бүгү совет улус-биле бир дөмей, партияның XXV съездизинге күш-ажылга болгаш спортка чаа-чаа чедиишкиннерлиг ужуражырынга чүткүлдүг.

Б. КУВЕЗИН,
«Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң даргазы.

ЧУРУКТАРДА: Сергей Уйнук-оол (үстүнде) «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң эң шыырак хаакчыларының бирээзи. Ол амгы үеде Туранда уругларның спорт школазында хаак секциязын удуртуп турар.

Чөөн-Хемчик районнуң волейболистери спорттуң ол хевиринге бистиң республиканың бирги чери дээш болуп турар маргылдааларга үргүлчү шаңналдыг черлерни ап келген. А чоокта чаа волейболга республиканың зоналар аайы-биле тиилекчилериниң түңнел маргылдаазынга киришкеш, бирги черни алган. Чурукта ол команданың кежигүннери.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

Чаа чылдың шивилери арга-ыяшты камгалаар

Моон соңгаар чаа чыл ужурундан арга-ыяштың шивилерин кезип алганы дээш хомудал турбас апаар. Арга-арыгның ногаан шивижигештери кижи дээп болбас черлерге боттарының өзүмүн уламчылаар. Ынчалза-даа бистиң шагаавыска чаагай чыттыг, ногаан бүрүлерлиг шивижигештер ыяап-ла киржир. Чурттуң ыяш өстүрүкчүлери оларны тускай шөлдерге миллион-миллиону-биле тарып турарлар.

Ындыг шөлдерни Россияда, Украинада, Белоруссияда, Казахстанда, Молдавияда, Балтий кыдыының республикаларында муң-муң гектарда тургускулаан. Бо талазы-биле келир беш чылда чаа улуг чагыг база бар: «Чаа чылдың» арга-арыгларынга ам-даа 60 миллион дөс шивижигештерни тарып, олуртур апаар. Ынчан чараш шивижигешти кайыын алыр чоор деп айтырыг турбастай бээр.

— Ол удавас-даа болза, келир үеде ышкажыл, а бөгүн кайыын алырыл?

РСФСР-ниң Ыяш ажыл-агый министерствозунуң Кол эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы В. Г. Грибачёвтуң харыылааны болза:

— Бистиң тускай ажыл-агыйларывыс чаа, 1976 чылга уткуштур боттарының шөлдеринге болгаш тускай черлеринге-даа чаа чылга хереглээр ийи миллион шивини өстүргеннер. Ынчаарга республиканың ниитизи-биле 3,7 миллионну хереглеп турар болгай. Моон алгаш көөрге, чаа чылга бараалгадыры-биле өстүрген арга-арыгдан бистиң шагаавыс шивилерниң чартыындан хөй кезиин алыр ышкажыл! Оон артканнарын арга-ыяштың санитарлыг — арыг-шевер кезиишкининден алыр апаар.

Эң хөй шиви хереглээр чер Москва—аңаа 600—700 муң херек. Бо чылын ооң 360 муң хирезин тускай шиви шөлдеринден алыр. Москва чоогунуң ыяш өстүрүкчүлери — ындыг шөлдерни тургузарының эгелекчилери. Бо дээрге, херек болгаш ажыктыг-даа ажыл бооп турар. Чаңгыс-ла гектар шиви шөлү 1,5—2 муң рубль орулганы бээр. Аңаа чаа чыл дээш кезер ужурлуг турган шивилерни камнап алганын база катай санаар болгай. Ооң-биле кады шиви тарыыр шөлдү куруг чыткан черлерге— электри болгаш харылзаа шугумнарының адаанга кылып турар. Ынчалза-даа чүүден-даа чугула чүүл—саң дорт үнген, ногаан бүрүлерлиг чараш шивиниң чаа чыл шагаазының байырлалын каастап, шимээш, өөрүшкүнү болдурары-дыр.

Д. СМИРНОВ,
СЭТА-ның корр.

БАРЫМДААЛЫГ ДҮВҮРЭЭЗИН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың конгрезиниң сенат подкомиссиязы Каттышкан Штаттарның Анголада бүгү-ле чажыт хөделиишкиннерин хоругдап турар резолюцияны чаңгыс үн-биле чүүлдүг деп көрген.

Хамаарышпас африка күрүнениң Анголаның хоойлу ёзугаар чазааның удурланыкчыларының талазынга туржуп, ол чурттуң херектеринге Каттышкан Штаттарның күштелип турар холгаарлаашкынынга хамаарыштыр америк хөй-ниитиниң, политиктиг бөлүктерниң болгаш парлалганың өзүп турар дүвүрээзининиң ол шиитпир илергейлеп турар.

Чүгле сөөлгү алды айның дургузунда Каттышкан Штаттар үймээнчилерже боо-чепсекти чажыды-биле чорудуп, оларга дузаламчы кылдыр ниитизи түңү 50 миллион доллар хөреңгини тускайлап берген. «Нью-Йорк таймс» солуннуң демдеглеп турары-биле алырга, ам АКШ-тың Анголада хөделиишкиннери Индий-Кылатка болуушкуннарының сөөлүнде АКШ-тың организастааны эң улуг чажыт хөделиишкиннерниң бирээзи болуп турар.

Анголага хамаарыштыр АКШ-тың чорудуп турар политиказын шүгүмчүлээри чуртта күштелип турарын кошкадыры-биле ол чуртта болуушкуннарны бодунуу-биле «тайылбырлаарын» Ак бажың оралдашкан. Анголага удур даштыкы интервенцияны, а ол ышкаш үймээнчи бөлүглежиишкиннерни деткээн АКШ-тың хөделиишкиннерин камгалап турар медеглелди Ак бажыңның төлээлекчизи президентиниң өмүнээзинден кылган.

TRADE UNIONISTS DEMAND TRANSFERS NOT SACK
SACK

Лондоннуң төвүнден ырак эвесте Гилфорд-стритте тудуг кылып турар черже ажылчыннар (чурукта) кымны-даа эртирбестээнден бээр элээн каш неделя эрткен. Олар «Лавелс» компаниядан тудугжуларны ажылдан үндүреринге удурланып турарлар.

М. ОЗЕРОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникаазы).

Телевидение

ДЕКАБРЬ 20-ДЕ

9.00—Медээлер.
9.10—«Кызыл Пресня». Москвага декабрьның чепсектиг тура халыышкынының 70 чылынга.
10.10—«Цемент». Советтер чуртунуң кижилери» деп циклден Ф. Гладковтуң ындыг аттыг романының ёзугаар уран-чечен телефильм. 1-ги серия. Өңнүг.
11.30—«Эртенги почта». Музыкалыг программа. Өңнүг.
12.00—«Ада-иелер, силерге!»
12.30—«Аалдап кел, гоол!» Өңнүг.
13.00—13.10—Чапсар.
13.10—Мультфильм. Өңнүг.
13.20—«Калыкшылга». Эртемнептереидгелиг программа. Өңнүг.
13.50—«Бүгү-эвилелдиң 6-гы...» Тбилисиге болган телефильмниң түңнели.
14.35—«Болган-даа дег, болбаан-даа дег». Профессор С. П. Капица чорудар.
15.35—Хензиг көргүзүглерниң телетеатры. «13 сандай».
16.50—17.00—Чапсар.
17.00—«Музыка амыдыралының чүүлдери». Ленинградтан дамчыдылга. Өңнүг.
17.30—«Үе». Информастыг программа.
18.00—«Айыыл чок шимчээшкин». ССРЭ-ниң ИХМ-ниң КАИ эргелелиниң начальниги милицияның генерал - лейтенантызы В. В. Лукьянов дамчыдылгала киржип турар.
18.30—«Известия» солуннуң шаңналы дээш хоккейге делегей маргылдаазы. Финляндияның болгаш ЧССР-ниң чыындылары командалары. Өңнүг. 3-кү оюн. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.
19.15—«Испан миниатюралар». Чаңгыс көжегелиг балет. Новосибирскиниң күрүнениң академиктиг опера болгаш балет театрының шиизи. Өңнүг.
20.00—Медээлер.
20.30—«Цемент». Ф. Гладковтуң ындыг аттыг романының ёзугаар уран-чечен телефильм. 1-ги серия.
21.50—22.00—Чапсар.
22.00—00.15—«Известия» солуннуң шаңналы дээш хоккейге делегей маргылдаазы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Өңнүг.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга бөгүн республикага бүргеп аазыр, а чамдык черлерге биче хар чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге дүне 19—22, хүндүс 14—19 градус, өске артканнарынга дүне 28—33, хүндүс 23—28 градус соок болур.

Кызылга элир булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 25—30, хүндүс 23—25 градус соок болур.

Редактор **В. С. ШАРАВИН.**

Кинотеатрларда

ДЕКАБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Дерзии чорук».** 15.30. **«Олар Төрээн чурт дээш тулчуп турганнар»** (2 сериялыг) 9.30, 12.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Хараачыгайлар чазын ужуп кээр»** 9.30. **«Гусар балладазы»** 11.10, 13.05, 15.00, 16.55. **«Мунгак ынакшылдың чазы»** 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Чурттаар-ла дээш чурттаар»** (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Аъттыг, бажы чок кижи»** 15.00. **«Ындыналгаан ынакшыл»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: ИНДЕКС 667000
Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 31-75, пропаганда килдизиниң 31-75, харыысалгалыг секретарының 23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерияның 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.
Тираж 16026. ЧАГЫГ № 3883.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 1).
ТС—01474.